

Bryssel 26.4.2017
COM(2017) 206 final

POHDINTA-ASIAKIRJA

EUROOPAN SOSIAALISESTA ULOTTUVUUDESTA

Euroopan komissio esitti 1. maaliskuuta 2017 Valkoisen kirjan Euroopan tulevaisuudesta. Se oli lähtölaukaus laaja-alaiselle keskustelulle 27 jäsenvaltiosta muodostuvan Euroopan unionin tulevaisuudesta.

Rooman julistuksessa, joka annettiin Euroopan 60-vuotispäivänä 25. maaliskuuta 2017, todetaan näin: ”Haluamme unionin, joka tarjoaa kansalaisilleen uusia mahdollisuuksia kulttuuriseen ja sosiaaliseen kehitykseen ja talouskasvuun.” Euroopan yhdentyminen kuluneina kuutena vuosikymmenenä on onnistunut luomaan tällaiset mahdollisuudet kaikille ja nostamaan sosiaalisten normien tasoa jokaisessa jäsenvaltiossa.

Erinomaisista saavutuksista huolimatta haasteita riittää eri puolilla Eurooppaa. Talouskriisi on jättänyt syvät jäljet ihmisiin ja eurooppalaisiin yhteiskuntiin. Ihmiset eivät ole vakuuttuneita siitä, että avoimien markkinoiden ja yhteiskuntien sekä innovoinnin ja tekniikan muutosten mukanaan tuomat edut ja haasteet jakautuvat tasaisesti. Heidän luottamuksensa siihen, että Eurooppa pystyy vaikuttamaan tulevaan kehitykseen ja varmistamaan yhteiskuntien oikeudenmukaisuuden ja vaurauden, on rapautunut.

Yhteinen sosiaalinen lähestymistapa on yksi tapa saada uudelleen kannatusta ja ottaa tulevaisuus haltuun. Euroopassa on maailman tasa-arvoisimmat yhteiskunnat – seikka, jota unionissa arvostetaan suuresti. Vaikka maiden välillä on edelleen eroja talouskehityksessä ja sosiaalisissa perinteissä, sosiaalisia oikeuksia on vahvistettu Euroopassa entisestään sekä yksilötasolla että kollektiivisesti ja yhteistyötä työmarkkinaosapuolten kanssa on parannettu kansallisesti ja Euroopan tasolla. EU on antanut työntövoimaa vaikuttavamman politiikan laatimiseen ja oikeudenmukaisempien sosiaalisten saavutusten tavoitteluun.

Keskustelua on käytävä siitä, miten Euroopan sosiaalisia malleja voitaisiin mukauttaa nykyisiin ja tuleviin haasteisiin ja miten eurooppalaista yhteisvastuuta saataisiin pönkitettyä. Tämä pohdinta-asiakirja Euroopan sosiaalisesta ulottuvuudesta on Euroopan komission panos kyseiseen keskusteluun. Siinä kuvataan trendit ja haasteet, ja ennen kaikkea siinä esitellään lähestymistapoja siihen, miten toiveista saadaan totta, eurooppalaisista vuoden 2025 maailmassa pärjääviä ja yhteiskunnistamme vahvempia ja sopeutumiskykyisempiä.

Sosiaaliselle Euroopalle on vahva taloudellinen, sosiaalinen ja poliittinen tilaus. Sen tulevasta muodosta on päästävä yksimielisyyteen.

Meillä on monia saavutuksia puolustettavana ja kysymyksiä ratkottavana.

”Näinä muutoksen aikoina, tietoisina kansalaistemme huolenaiheista, sitoudumme Rooman agendaan ja lupaamme tehdä työtä [...] sosiaalisen Euroopan hyväksi: unioni, joka kestävän kasvun pohjalta edistää taloudellista ja sosiaalista kehitystä sekä koheesiota ja lähentymistä huolehtien samalla sisämarkkinoidensa eheydestä; unioni, joka ottaa huomioon kansallisten järjestelmien monimuotoisuuden ja työmarkkinaosapuolten avainaseman; unioni, joka edistää naisten ja miesten tasa-arvoa sekä kaikille kuuluvia oikeuksia ja yhtäläisiä mahdollisuuksia; unioni, joka torjuu työttömyyttä, syrjintää, sosiaalista syrjäytymistä ja köyhyyttä; unioni, jossa nuoret saavat parasta koulutusta ja voivat opiskella ja löytää työtä kaikkialta Euroopasta; unioni, joka säilyttää eurooppalaisen kulttuuriperinnön ja edistää kulttuurista monimuotoisuutta.”

*EU-maiden johtajien 25.3.2017
antama Rooman julistus*

1. Euroopan sosiaalinen ulottuvuus

Maailmanlaajuisesti tarkasteltuna eurooppalaiset yhteiskunnat ovat vauraita ja hyvinvoivia. Niissä on maailman korkein sosiaalisen suojelun taso, ja ne ovat kärkisijoilla hyvinvoinnin, inhimillisen kehityksen ja elämänlaadun vertailussa. Eurooppalaiset allekirjoittavat tämän. Yleisesti ottaen eurooppalaiset ovat onnellisia ja tyytyväisiä elämäänsä. Tulevaisuus kuitenkin huolestuttaa, varsinkin jälkipolvien tilanne.

Huolenaiheet vaihtelevat suuresti yksittäisten ihmisten, alueiden ja maiden välillä, mutta haasteet ovat pitkälle samoja. Kaikki jäsenvaltiot ovat käyneet läpi perustavanlaatuisia muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet ihmisten jokapäiväiseen elämään. Keski- ja Itä-Euroopan jäsenvaltioissa kansalaiset totuttelevat edelleen 1990-luvulla alkaneiden nopeatempoisten muutosten seurauksiin. Muissa jäsenvaltioissa viimeisin talous- ja yhteiskuntakriisi, joka oli pahin vuosikymmeniin, on jättänyt syvät jälkensä, vaikka suhteellisesti ottaen asiat ovat nyt paremmalla tolalla. Kaikissa jäsenvaltioissa on käynnissä nopeita ja perustavanlaatuisia muutoksia, kuten väestön ikääntyminen, uudet perhemuodot, nopea digitalisaatio, uudet työntehtävät sekä globalisaation ja kaupungistumisen vaikutukset.

Monet näistä ilmiöistä tarjoavat uudenlaisia mahdollisuuksia lisätä valinnanvapautta, elää terveellisemmin ja pidempään, kohentaa elinoloja sekä rakentaa innovatiivisempia ja avoimempia yhteiskuntia. Ne myös nostattavat kysymyksiä. Ovatko mahdollisuudet kaikkien ulottuvilla? Olemmeko yksilöinä ja yhteiskuntina riittävän valmistautuneita tuleviin haasteisiin? Monien käynnissä olevien muutosten tahti ja moniulotteisuus ruokkii häiriöiden, turvattomuuden sekä yleisemmän epäoikeudenmukaisuuden ja epätasa-arvon pelkoa (ja todellista riskiä).

Näkemykset siitä, onko Eurooppa syy ongelmiin vai niiden ratkaisu, vaihtelevat. Tämä selittyy osittain sillä, että ”sosiaalinen Eurooppa” tarkoittaa ja merkitsee eri asioita eri yhteiskuntaryhmillä.

Osalle ihmisistä sosiaalinen Eurooppa ei tarkoita mitään. Heidän silmissään EU on globaalien markkinavoimien veturi ja kaupallisten etujen välikappale ja EU:n rajoittamattomat ja sääntelemättömät sisämarkkinat sosiaalisen polkumyynnin tyyssija.

Toiset taas katsovat, ettei Euroopan unioni tarvitse sosiaalista ulottuvuutta ollenkaan; heidän mielestään sosiaaliset kysymykset kuuluvat valtion- tai aluehallinnon yksinomaiseen päätösvaltaan. EU:n sosiaalipolitiikka ja sosiaaliset vähimmäisnormit saatetaan nähdä jopa kilpailuesteinä.

Ja sitten on niitä, joiden mielestä sosiaalinen Eurooppa on EU:n vahvin valtti sen edistäessä demokraattisia, yhteenkuuluvia, kulttuuriltaan moninaisia ja vauraita yhteiskuntia. Heille sosiaalinen Eurooppa tarkoittaa taloudellista ja sosiaalista edistystä, syrjinnän ja sosiaalisen syrjäytymisen torjuntaa sekä sitä, että eurooppalaiset ovat työmarkkinakelpoisia ja voivat elää antoisaa elämää. Heille Eurooppa tarjoaa parhaat välineet kansalaisten suojelemiseen ja heidän vaikutusvaltansa kasvattamiseen sekä yhteisten arvojen puolustamiseen tilanteessa, jossa erilaiset uhat ja epävarmuustekijät ovat lisääntymässä niin Euroopassa kuin sen ulkopuolellakin.

Eurooppa johtaa elämänlaadussa

Kanada

Elinajanodote		82,2
Onnellisuus		7,3
Palkallinen loma		10
Äitiysloma		8,2
Työn ulkopuolinen aika		14,4

Yhdysvallat

Elinajanodote		79,3
Onnellisuus		7,0
Palkallinen loma		0
Äitiysloma		0
Työn ulkopuolinen aika		14,5

Brasilia

Elinajanodote		75,0
Onnellisuus		6,6
Palkallinen loma		22
Äitiysloma		17
Työn ulkopuolinen aika		15

- Keskimääräinen elinajanodote syntymähetkellä (vuosina)
- Indeksi (10 = onnellisin)
- Palkallista lomaa vähintään (päivinä)
- Äitiysloma täydellä palkalla (viikkoina)
- Vapaa-aikaan ja itsestä huolehtimiseen päivittäin käytetty aika (tunteina)

EU27

Elinajanodote		80,7
Onnellisuus		6,7
Palkallinen loma		22
Äitiysloma		17,3
Työn ulkopuolinen aika		15,5

Venäjä

Elinajanodote		70,5
Onnellisuus		6,0
Palkallinen loma		20
Äitiysloma		20
Työn ulkopuolinen aika		15

Japani

Elinajanodote		83,7
Onnellisuus		5,9
Palkallinen loma		10
Äitiysloma		9,4
Työn ulkopuolinen aika		14,9

Kiina

Elinajanodote		76,1
Onnellisuus		5,3
Palkallinen loma		5
Äitiysloma		14
Työn ulkopuolinen aika		Ei tietoja

Etelä-Afrikka

Elinajanodote		62,9
Onnellisuus		4,8
Palkallinen loma		15
Äitiysloma		10,2
Työn ulkopuolinen aika		Ei tietoja

Australia

Elinajanodote		82,8
Onnellisuus		7,3
Palkallinen loma		20
Äitiysloma		2,5
Työn ulkopuolinen aika		14,4

Euroopan unionilla on aina ollut sosiaalinen ulottuvuus, joka on tiiviisti kytköksissä sen taloudellisiin päämääriin. Työ- ja elinolojen kohentaminen ja sukupuolten tasa-arvo ovat olleet EU:n keskeisiä tavoitteita siitä asti, kun naisten ja miesten samapalkkaisuusperiaate kirjattiin Rooman sopimukseen vuonna 1957. Sitten sosiaalista ulottuvuutta on kehitetty rinta rinnan sisämarkkinoiden syventämisen ja EU:n kansalaisuuden kanssa, mikä on taannut yhdenvertaiset mahdollisuudet ja keskeiset oikeudet jäsenvaltioissa.

Paljon on ehtinyt tapahtua 60 vuodessa. Euroopan tasolla ja kansainvälisesti on sitouduttu turvaamaan tärkeimmät arvot ja oikeudet ja saavuttamaan keskeiset sosiaaliset tavoitteet muun muassa EU:n perusoikeuskirjan ja YK:n kestävän kehityksen tavoitteiden mukaisesti. Eurooppa näkyy konkreettisella tavalla kansalaisten arjessa: koulutuksessa, työssä, kotona, lomalla ja eläkkeellä.

Kun 27 jäsenvaltion EU hahmottelee tulevaisuuttaan, on välttämätöntä käydä keskustelua myös sen sosiaalisesta ulottuvuudesta. Eurooppa on viime vuosina joutunut toimimaan palomiehenä ”sammuttaessaan” yhä uusia kriisejä. Nyt on aika summata kokemukset ja kääntää uusi sivu. Sitä varten on omaksuttava pidemmän aikavälin näkökulma ja tarkasteltava kriittisesti perustavanlaatuisimpia taloudellisia ja yhteiskunnallisia muutoksia.

Tämä pohdinta-asiakirja ja valkoisen kirjan myötä käynnistynyt laajempi keskustelu auttaa meitä katsomaan yhteistuumin eteenpäin. Näin voimme yhdessä määritellä Euroopan sosiaalisen ulottuvuuden, joka perustuu siihen, mitä meillä on, ja vastaa 2000-luvun realiteetteja. Sosiaalinen ulottuvuus ilmentää Euroopan lähtökohtia, tämänhetkistä tilannetta ja tulevaa suuntaa. Siinä korostuvat maiden ja alueiden väliset erot mutta myös niiden yhteiset haasteet. On mietittävä EU:n roolia ja sitä, miten sen yhteistyötä jäsenvaltioiden, työmarkkinaosapuolten ja kansalaisyhteiskunnan kanssa voitaisiin parantaa.

Valkoisen kirjan tapaan tässä esitetyt ideat eivät ole ohjailevia eivätkä muita vaihtoehtoja poissulkevia. Niiden tarkoituksena on käynnistää pohdinta tulevista toimista.

2. Nykytilanne

Ennen haasteiden ja mahdollisten toimintavaihtoehtojen kuvausta on hyvä tarkastella nykytilannetta 27 jäsenvaltiossa ja niiden välillä.

Sosiaaliset tilanteet vaihtelevat suuresti asuin- ja työpaikan mukaan. Monista yhtäläisyyksistä huolimatta Euroopasta löytyy monenlaisia perinteitä, kokemuksia ja tilanteita. Koulutuksessa, terveydessä, työelämän rakenteissa, palkoissa, tuloissa ja sosiaalisen suojelun järjestelmissä on suuria eroja.

Vaikka Eurooppa on maanosana toipumassa kriisistä, yksittäisten maiden ja alueiden välillä on eroja.

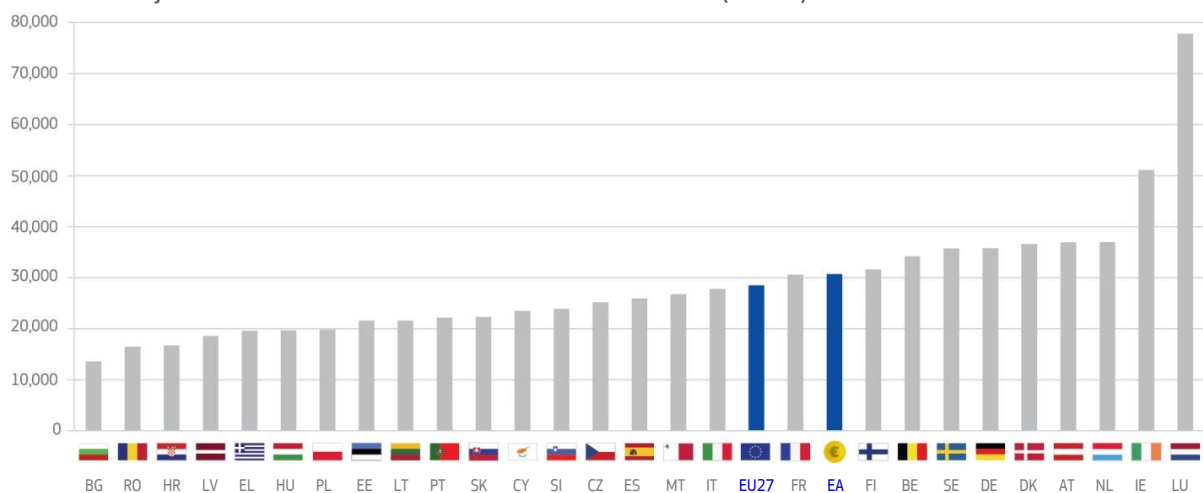
Matalamman elintason maiden lähentäminen korkeamman elintason maihin on aina ollut Euroopan tavoitteena. Aikaisemmin tavoite toteutui lähes itsestään sisämarkkinoiden ja EU-tukien avulla – jopa siinä määrin, että Maailmanpankki alkoi kutsua EU:ta lähentämisautomaatiksi. Viime vuosina tämä

lähentyminen on kuitenkin hidastunut voimakkaasti, käytännöllisesti katsoen pysähtynyt, kun suorituskykyisimmät maat karkaavat muiden ulottumattomiin. Miksi näin on tapahtunut ja miksi se on ongelma?

Lähentymisestä seuraa monia etuja. Sen myötä yhteenkuuluvuus ja vakaus on lisääntynyt eurooppalaisissa yhteiskunnissa ja unionissa. Elin- ja työolojen lähentyessä ihmiset voivat muuttaa maasta toiseen, koska muutto näyttyy positiivisena vaihtoehtona sen sijaan, että se olisi taloudellisen pakon sanelemaa. Kun ajan mittaan tapahtuvaan taloudelliseen lähentymiseen yhdistyy sosiaalisten olosuhteiden lähentyminen, sosiaalisen polkumyynnin pelko häviää ja sisämarkkinoiden kannatus kasvaa. Lähentymisen on kuitenkin tapahduttava asteittain, jotta maat, kansat ja yritykset ehtivät sopeutua tilanteeseen.

Elintaso vaihtelee Euroopassa

Ostovoimakorjattu bruttokansantuote asukasta kohti v. 2015 (euroa)

Lähde: Euroopan komissio

Elinoloja kuvaavat taloudelliset indikaattorit vaihtelevat Euroopassa. Kansallisetkaan keskiarvot eivät kerro koko totuutta, koska niiden taakse kätkeytyy maakohtaisia eroja suurempia eroja, esimerkiksi suhteellisen vauraita saarekkeitä alhaisen elintason maissa ja päinvastoin. Yleisesti ottaen elintaso pääkaupungeissa on huomattavasti korkeampi kuin muualla maassa. Esimerkiksi Bratislava on nykyään EU:n viidenneksi vaurain ja Praha EU:n kuudenneksi vaurain alue, kun mittari on bruttokansantuote (BKT) asukasta kohti.

Vuosina 2008–2014 EU:n talouskasvu oli nopeinta Puolan Masoviassa, jossa myös pääkaupunki Varsova sijaitsee. Vuonna 2008 Masovian asukasta kohti laskettu BKT oli 17,1 prosenttia alle EU:n keskiarvon, mutta se kasvoi vuoteen 2014 mennessä tasolle, joka oli 8,4 prosenttia korkeampi kuin 28 jäsenvaltion keskiarvo.

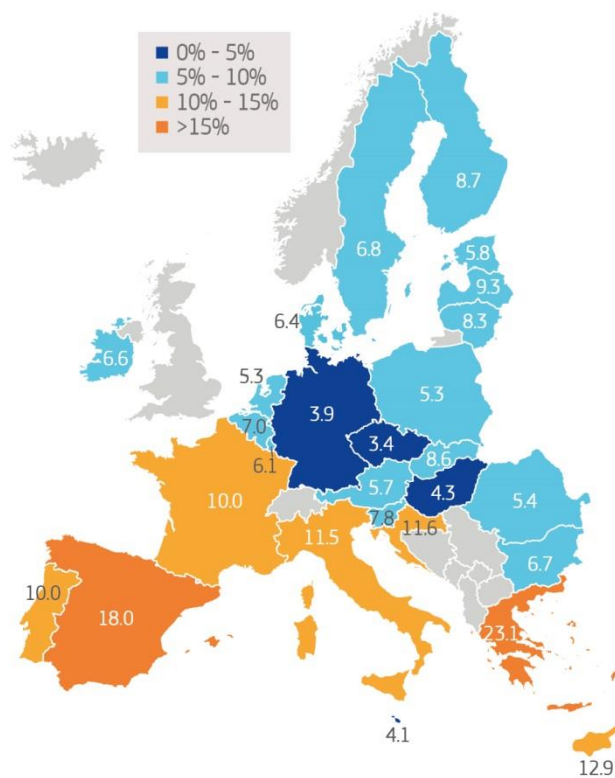
Maatalousrahastojen ansiosta kehitys on ollut huomattavaa myös maaseutualueilla, joiden osuus Euroopan maa-alueesta on kolme neljäsosaa.

Siitä huolimatta kehityksen saavutukset eivät jakaudu tasaisesti eri alueiden tai väestöryhmien kesken. Esimerkiksi yritysten toiminnan siirtäminen osittain tai kokonaan muualle on yksi sisämarkkinoiden yrityksille suoma mahdollisuus. Joissakin maissa siitä ei ole seurannut negatiivisia kokonaisvaikutuksia, kun taas monilla yksittäisillä alueilla se on aiheuttanut vakavia ongelmia ja menetyksiä.

Työttömyys on laskussa, mutta siinä on suuria eroja Euroopassa

Työttömyysaste on Saksassa, Tšekissä ja Unkarissa alle 5 %, Espanjassa 18 % ja Kreikassa 23 %.

Helmikuu 2017 (%)

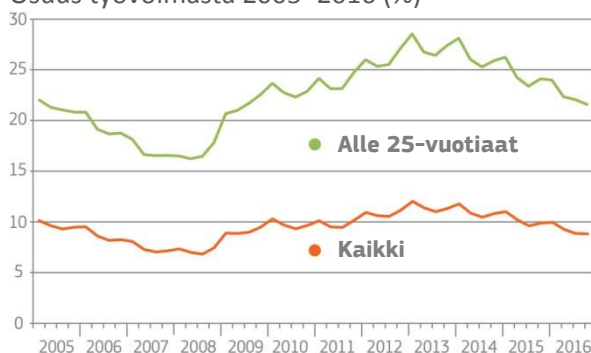

Lähde: Euroopan komissio

Kriisi on koetellut Euroopan eri osia eri tavoin, mutta kaikkialla unionissa nuoret ovat kärsineet siitä

Nuorisotyöttömyys on laskussa mutta edelleen korkea

Osuus työvoimasta 2005–2016 (%)

Lähde: Euroopan komissio

suuresti. Vuoden 2016 lopussa nuorten työttömyysaste oli EU:ssa 18 prosenttia ja euroalueella 20 prosenttia. Kreikassa, Espanjassa ja Italiassa luku oli 40 prosenttia. Ensimmäistä kertaa sitten toisen maailmansodan on olemassa todellinen riski, että tämän päivän nuoret aikuiset, jotka ovat koulutetumpia kuin yksikään aikaisempi sukupolvi, eivät saavuta vanhempiensa elintasoa.

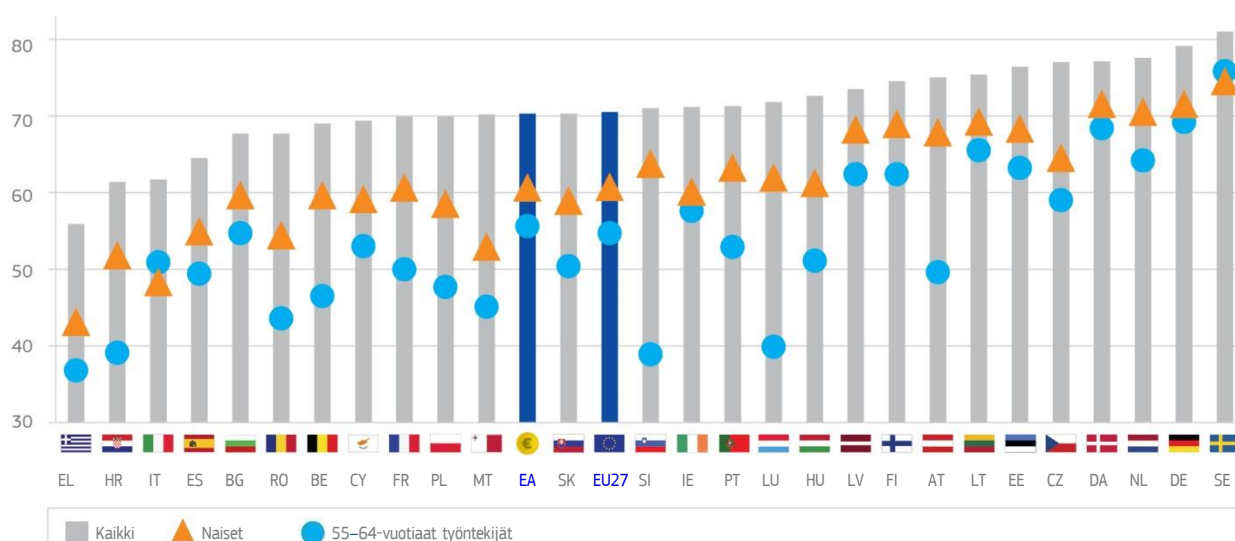
Määrätietoisten toimien ja vaikeiden päätösten ansiosta talous on uudelleen nousussa ja työttömyys laskussa kaikissa jäsenvaltioissa. Sekä EU:ssa että euroalueella työttömyys on nyt alhaisimmillaan sitten vuoden 2009. Tämä voi selittyä osittain sillä, että nuorille osana nuorisotakuuta annettavaa yksilöllistä tukea on parannettu.

Työllisyysaste vaihtelee

Maiden välillä on suuria eroja myös työllisyysasteessa, joka kertoo, kuinka suuri osuus työikäisestä väestöstä on tosiasiallisesti työelämässä. Ruotsissa, Saksassa, Alankomaissa, Tanskassa, Tšekissä, Virossa, Liettussa ja Itävallassa työllisyysaste on yli 75 prosenttia. Se on tavoite, johon jäsenvaltiot ovat sopineet pyrkivänsä kollektiivisesti vuoteen 2020 mennessä. Naisten ja yli 55-vuotiaiden työntekijöiden työelämään osallistumisessa on jäsenvaltiokohtaisia eroja. Vaikka molempien ryhmien työllisyys on kasvussa, ne ovat edelleen työvoimassa selvästi aliedustettuina.

Työllisyys on kasvussa, mutta naisten ja ikääntyneiden työntekijöiden tilanne on edelleen huonompi

Vuoden 2016 viimeinen neljännes (%)

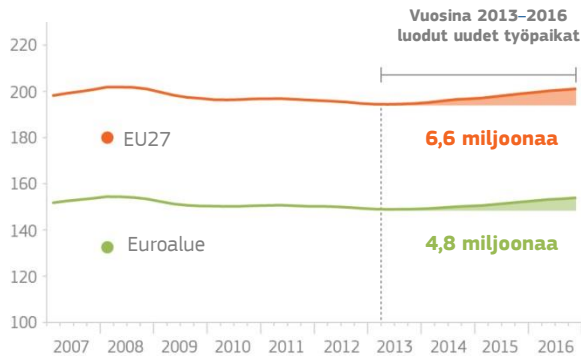
Lähde: Euroopan komissio

Työttömyys vähenee ja työllisyys kasvaa. Vuoden 2016 viimeisellä neljänneksellä EU:n työllisyysaste oli 71 prosenttia. Vastaava luku oli 69 prosenttia vuonna 2010, jolloin sovittiin 75 prosentin tavoitteesta. Tällä hetkellä 27 jäsenvaltion EU:ssa on enemmän ihmisiä työelämässä kuin koskaan aikaisemmin: työllisiä on 201 miljoonaa, joista 154 miljoonaa euroalueella.

Tilanteen kohentuminen selittyy pitkälti sillä, että naisten osuus työvoimasta on nousussa. Työpaikkojen syntyminen palvelualalle, lastenhoitojärjestelyjen parantuminen ja verotuksellisten pidäkkeiden poistaminen kotitalouden toisen aikuisen työssäkäynniltä siivittävät tätä suuntausta, tosin sukupuolten välillä on edelleen isoja eroja. Tilanne on kohentunut myös siksi, että useammat ihmiset pysyvät työelämässä aiempaa pidempään. Siitä on kiittäminen paitsi eläkeuudistuksia, myös osaamisessa, ihmisten terveydessä ja työoloissa tapahtuneita parannuksia kaikkialla Euroopassa.

Työllisyys elpyy ja kasvaa tasaisesti

Tilanne 2007–2016 (miljoonina)

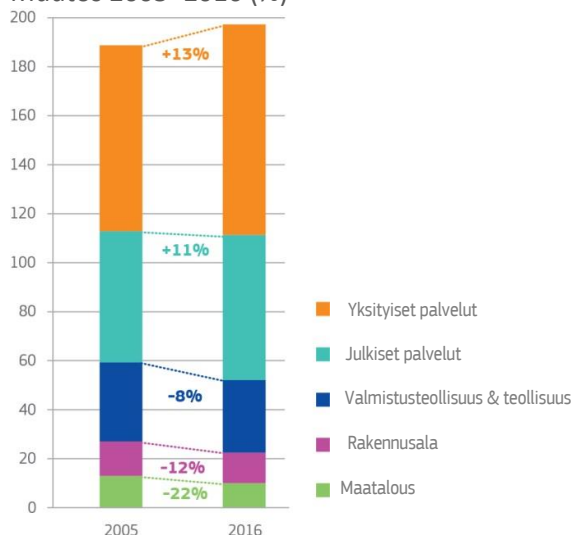
Lähde: Euroopan komissio

Suurin osa uusista työpaikoista on siinä mielessä laadukkaita, että ne tarjoavat riittävän ansiotulon, työmarkkinaturvan ja kannustavan työympäristön. Monet työpaikoista syntyvät palvelualalle, jolla suositetaan korkeammin koulutettuja henkilöitä. Eniten työpaikkoja syntyy tieto- ja viestintäalalle, hallinnollisiin ja tukipalveluihin sekä ammatillisille, tieteellisille ja teknisille aloille. Uusista työpaikoista 85 prosenttia on pienissä ja keskisuurissa yrityksissä.

Eniten uusia työpaikkoja syntyy palvelualalle

Työllisyys aloittain, EU27 (miljoonina)

Muutos 2005–2016 (%)

Lähde: Euroopan komissio

Euroopan erilaiset sosiaaliturvajärjestelmät

Työmarkkinaerojen lisäksi 27 jäsenvaltion EU:ssa on monenlaisia hyvinvoinnin ja sosiaalisen suojelun takaavia järjestelmiä, jotka eroavat toisistaan poliittiselta viritykseltään ja rahoitukseltaan. EU:ssa käytettiin vuonna 2015 sosiaaliseen suojeluun noin 40 prosenttia kaikista julkisista menoista. Se on lähes viidesosa BKT:sta. Kahdeksan jäsenvaltiota – Suomi, Ranska, Tanska, Itävalta, Italia, Ruotsi, Kreikka ja Belgia – osoitti BKT:sta vähintään 20 prosenttia sosiaaliseen suojeluun.

Hyvinvointijärjestelmien toimintatavat ilmentävät viime vuosisadalta perittyjä käytänteitä. Järjestelmät kehitettiin 1800-luvun lopulla, ja alun pitäen niillä pyrittiin ratkomaan teollistumisen mukanaan tuomia ongelmia (ks. liite I). Useimmissa maissa järjestelmät otettiin käyttöön toisen maailmansodan jälkeen, ja osassa ne kehittyivät nykymuotoonsa vasta 80- ja 90-luvuilla. Merkityksellisimpiä eroja ovat määrärahojen suuruus, kohdentaminen ja lähde, riskiturvan kattavuus ja työmarkkinaosapuolten rooli.

Sosiaalisen suojelun järjestelmät yhdessä verotuksen kanssa auttavat korjaamaan epätasaista tulonjakoa. Euroopasta löytyvät maailman tasa-arvoisimmat yhteiskunnat, vaikka niiden välillä onkin edelleen suuria eroja. Kotitalouksista vauraimmat 20 prosenttia tienavat keskimäärin viisi kertaa enemmän kuin köyhimmät 20 prosenttia. Näin mitattuna tulonjako on epätasaisinta Romaniassa, Liettuassa, Bulgariassa, Latviassa, Kyproksella, Virossa ja Italiassa. Myös jäsenvaltioiden sisällä tulonjaossa on merkittäviä alueellisia eroja.

Kriisi on vaikuttanut syvästi moniin eurooppalaisiin, joiden tulotaso on pysynyt muuttumattomana tai laskenut. Vaikka kotitalouksien käytössä olevat reaalitytulot (eli verotuksen jälkeen jäävät tulot) ovat viime aikoina olleet uudelleen nousussa, ne ovat periaatteessa vuoden 2008 tasolla.

Jopa vauraimmissa eurooppalaisissa yhteiskunnissa köyhyysriski on todellinen. Arvioiden mukaan lähes neljänneestä EU27:n väestöstä uhkaa köyhyys tai sosiaalinen syrjäytyminen. Lapsiköyhyys on sekin edelleen yleistä ja lisääntymässä monissa jäsenvaltioissa. Köyhyydessä elävillä lapsilla on rajoitettu pääsy terveydenhoitoon, korkeampi koulunkäynnin keskeyttämisen riski ja aikuisina korkeampi riski päätyä työttömäksi ja köyhäksi. EU:n johtajat sitoutuivat vuonna 2010 vähentämään köyhyysriskin alaisuudessa elävien ihmisten määrää 20 miljoonalla vuoteen 2020 mennessä. Tavoitteesta ollaan edelleen todella kaukana; itse asiassa köyhyysriskin alaisuudessa elävien määrä on lisääntynyt 1,7 miljoonalla.

Miten Euroopan yhteiskunnat ja taloudet voivat selvitä kriisistä?

Vuonna 2008 alkanut maailmanlaajuinen finanssi- ja talouskriisi johti eri puolilla unionia korkeaan työttömyyteen sekä julkiseen ja yksityiseen velkaantumiseen. Monet ihmiset ja perheet joutuivat aiempaa hankalampaan tilanteeseen ja kamppailemaan toimeentulosta. Kriisi pahensi olemassa olevia ongelmia ja koetteli siksi joitakin maita ankarammin kuin toisia. Joissakin maissa investointiedellytykset olivat paremmat, ja jotkut yritykset olivat muita kilpailukykyisempiä. Samoin

eräät työmarkkinat ja sosiaalijärjestelmät selviytyivät häiriöistä paremmin ja pystyivät tehokkaammin suojelemaan kriisin negatiivisilta vaikutuksilta.

Kaikkein selviytymiskykyisimmissäkin maissa menetettiin työpaikkoja, mutta niissä yritykset pystyivät luomaan uusia työpaikkoja nopeammin. Sosiaaliturvajärjestelmien ja varsinkin työttömyysavustusten avulla ihmiset selviytyivät siirtymästä, ja julkisella sektorilla panostettiin ihmisten uudelleen kouluttamiseen ja työmarkkinoille palaamiseen. Vähimmäistulojärjestelmät auttoivat ihmisiä tyydyttämään perustarpeensa ja elämään ihmisarvoista elämää. Maissa, joissa työmarkkinaosapuolet ovat osallistuneet täysipainoisesti työmarkkinoiden uudistamiseen, on saatu pysyviä positiivisia tuloksia, koska työmarkkinaosapuolten osallistumisella on voitu varmistaa, että useammat sidosryhmät kokevat uudistusprosessin omakseen.

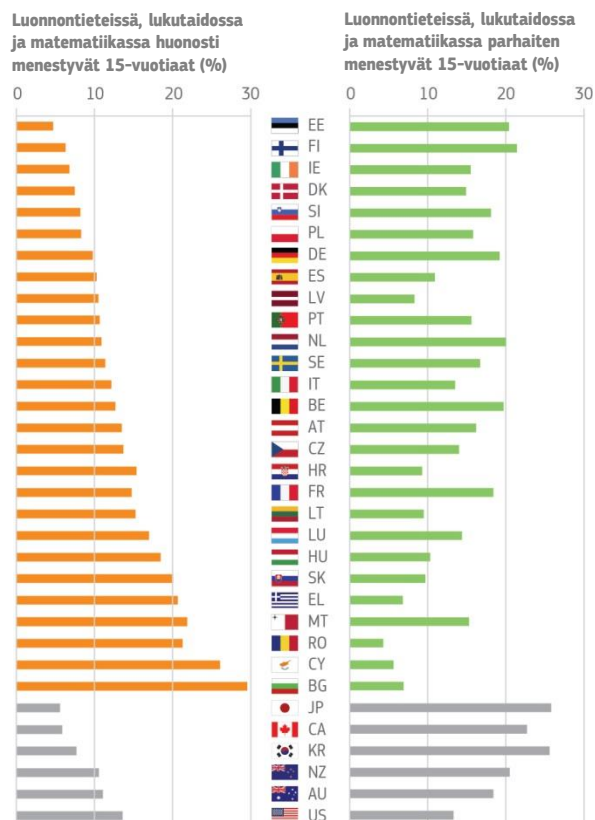
Tulevaisuuteen valmistautuminen

Euroopan yhteiskuntien ja talouksien tulevaisuuden kannalta avaintekijöitä ovat koulutus ja osaaminen. Osa maailman innovatiivisimmista ja edistysellisimmistä koulutusjärjestelmistä löytyy Euroopasta.

Siksi onkin huolestuttavaa, että aikuisväestöstä noin neljänneksellä on puutteellinen luku-, kirjoitus- ja/tai laskutaito ja lähes puolella on puutteita digitaalisissa taidoissa. Vielä huolestuttavampaa on kuitenkin se, että nuorilla on yhä enemmän vaikeuksia perustaitojen hallinnassa.

Kansainvälisen oppimistulosten arviointiohjelman (PISA) tuoreimmat tulokset puhuvat karua kieltä: vaikka joissakin jäsenvaltioissa tulokset ovat osaamisen ja koulutuksen tasa-arvoisuuden osalta erinomaisia, useimmissa ei ole onnistuttu riittävästi pienentämään lukutaidossa, luonnontieteissä ja matematiikassa heikosti menestyvien osuutta. Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden tilanne on vieläkin huonompi, koska heillä on muihin oppilaisiin verrattuna ja heidän sosioekonominen taustansa huomioon ottaen keskimäärin yli kaksinkertainen todennäköisyys menestyä luonnontieteissä alle perustason.

Maaialmanlaajuisesti vain harva eurooppalainen oppilas lukeutuu luonnontieteiden, lukemisen ja matematiikan huippuosaajiin

Lähde: OECD, vuoden 2015 PISA-tutkimus

3. Muutosvoimat vuoden 2025 horisontilla

Euroopan yhteiskuntarakenne on muuttunut merkittävästi viime vuosikymmenen kuluessa, ja globaaleilla tekijöillä on perustavanlaatuinen vaikutus tapaamme elää ja tehdä työtä. Muutosten suunta ei juurikaan ole käännettävissä, ja muutosvauhti todennäköisesti kiihtyy tulevana vuosina EU:n kaikissa 27 jäsenvaltiossa. Muutokset tuovat mukanaan monia yhteisiä haasteita, mutta ne luovat myös uusia mahdollisuuksia.

Euroopan väestörakenne muuttuu nopeasti

Hyvä uutinen on se, että eurooppalaiset elävät entistä terveemmin ja pitempään. Vuosikymmeniä kestäneen rauhan, kattavan terveydenhuollon, lääketieteen kehityksen ja parempien elin- ja työolojen ansiosta yhä useammat nauttivat pitemmästä ja aktiivisemmasta eläkeajasta.

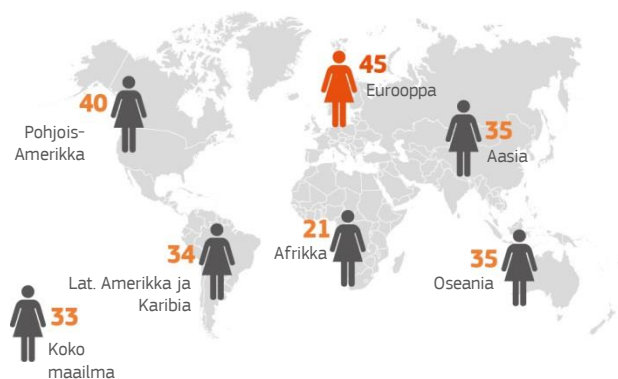
Elinajanodote on kasvanut huimasti. Miesten odotettavissa oleva elinikä oli vuonna 1900 keskimäärin 43 vuotta, ja sen odotetaan nousevan 82:een vuonna 2050. Naisten ennuste oli 46 vuotta, ja se odotetaan kohoavan 87:ään vuoteen 2050 mennessä. Useimmat Euroopassa nykyhetken ja vuoden 2025 välillä syntyvät vauvat ovat vielä elossa sadan vuoden kuluttua tästä päivästä. Terveen eliniän odote ja terveydenhuoltopalvelujen saatavuus kuitenkin vaihtelee edelleen huomattavasti eri tuloryhmien ja alueiden välillä.

Eurooppalaisilla on myös entistä vähemmän lapsia. Kun 1960-luvulla eläviä lapsia syntyi jokaista naista kohden yli kaksi, keskiarvo EU:ssa on nyt 1,58. Kuvaavaa on, että Irlannin ja Portugalin hedelmällisyyssluvut olivat yli 3, mutta ne ovat nyt alle 2.

Eliniänodotteen kasvu yhdessä hedelmällisyyden laskun kanssa johtaa yhteiskuntien huomattavaan ikääntymiseen. EU:ssa asuu jo enemmän yli 65-vuotiaita kuin alle 14-vuotiaita. Vuoteen 2050 mennessä lähes kolmannes eurooppalaisista on vähintään 65-vuotiaita. Tällä hetkellä heitä on alle viidesosa. Mediaani-ikä nousee vuoteen 2030 mennessä 45 vuoteen, ja Euroopasta tulee maailman ”iäkkäin” alue.

Euroopassa on maailman vanhin väestö vuoteen 2030 mennessä

Mediaani-ikä maailmassa

Lähde: Rand Europe

Eliniän kasvu ei kuitenkaan aina merkitse terveitä elinvuosia, sillä lähes 50 miljoonaa asukasta EU:n 27 jäsenvaltiossa kärsii kroonisista sairauksista. Vuosittain lähes puoli miljoonaa työkäistä kuolee näihin sairauksiin ennen aikaisesti. Nämä kuolemat olisivat vältettävissä tehokkaamman kansanterveys- ja ennaltaehkäisy politiikan tai varhaisemman ja tehokkaamman sairaanhoidon avulla.

Pitkäikäisyydellä on voimakas vaikutus julkisen vallan toimiin ja yhteiskunnallisiin palveluihin paljon terveydenhuolto- ja hoiva-alaa laajemmalti koulutusjärjestelmästä vanhusten tarpeita vastaaviin asuntoihin ja esteettömyyteen. Ikääntyminen voi sosiaalitalouden kehittyessä nopeasti luoda uusia työpaikkoja sekä vapaa-ajan että hoivapalvelujen tarpeisiin. Se kuitenkin luo myös uusia tarpeita. Jo nyt lähes kolmannes yli 65-vuotiaista asuu yksin, ja jopa kaksi kolmasosaa yli 75-vuotiaista on riippuvaisia epävirallisesta hoidosta, josta huolehtii pääasiassa perhe. Joka kuudes vanhus elää köyhyyydessä. Etenkin iäkkäillä naisilla on usein pieni eläke vajaaksi jääneen työuran takia.

Kaikki tämä vaikuttaa hyvinvointijärjestelmien taloudelliseen kestävyyteen ja jäsenvaltioiden julkisen talouden tilaan. Eläkkeisiin liittyvien kulujen odotetaan nousevan 12,4 prosenttiin, terveydenhuoltokulujen 7,7 prosenttiin ja pitkäaikaishoidosta aiheutuvien kulujen 2,4 prosenttiin BKT:sta EU:n 27 jäsenvaltiossa vuoteen 2030 mennessä. Vuonna 2060 jokaista ikääntynyttä kohti on

vain kaksi työkäistä, kun heitä oli vuonna 2008 vielä neljä. Vaikutusta lievittävät hiljattain tehdyt eläkeuudistukset, joilla pyritään mukauttamaan eläkeikiä elinajanodotteeseen, mutta terveydenhuoltokustannukset kasvavat todennäköisesti merkittävästi.

Supistuva työvoima saattaa myös vaarantaa Euroopan kyvyn pitää talouskasvu entisellä tasolla. Vaikka useammat ihmiset haluavat tehdä työtä ja jatkaa sitä sukupolvi sukupolvelta pitempään, tämä ei ehkä riitä korvaamaan väestömäärän kokonaislaskua. Laillinen maahanmuutto voi tarjota EU:lle työmarkkinoilta puuttuvia taitoja ja tukea osaltaan hyvinvointijärjestelmien kestävyyttä.

Ikääntyminen vaikuttaa myös Euroopan painoarvoon maailmassa väestön kasvaessa muualla nopeammin. Vuoteen 2060 mennessä Euroopan osuus maailman väestöstä on enää 5 prosenttia. Yhdessäkään jäsenvaltiossa ei tuolloin asu enempää kuin 1 prosentti maailman väestöstä. Tilanne on erityisen huolestuttava Liettuassa, jossa väestön odotetaan nykyisten ennusteiden mukaan vähenevän yli kolmanneksen vuoteen 2080 mennessä. Noin 30 prosentin vähennys on odotettavissa Slovakiassa, Kreikassa, Portugalissa ja Bulgariassa.

Ikääntyminen nostaa myös esiin kysymyksen sukupolvien välisestä oikeudenmukaisuudesta. Nykypäivänä on todellinen riski nuorempien ja vanhempien sukupolvien väliseen kuiluun, joka ulottuu päätöksentekoon, vaurauteen, aineelliseen turvallisuuteen ja asumiseen sekä yhteiskunnan ikääntymisestä aiheutuvan taloudellisen rasitteen jakamiseen.

Uusia elämäntapoja ja moninaisempi yhteiskunta

Väestörakenteen muutos selittää ja heijastaa laajempia muutoksia yhteiskunnassa, kuten uusia elämäntapoja, alueiden välistä dynamiikkaa, kulutustottumuksia ja asuinoloja.

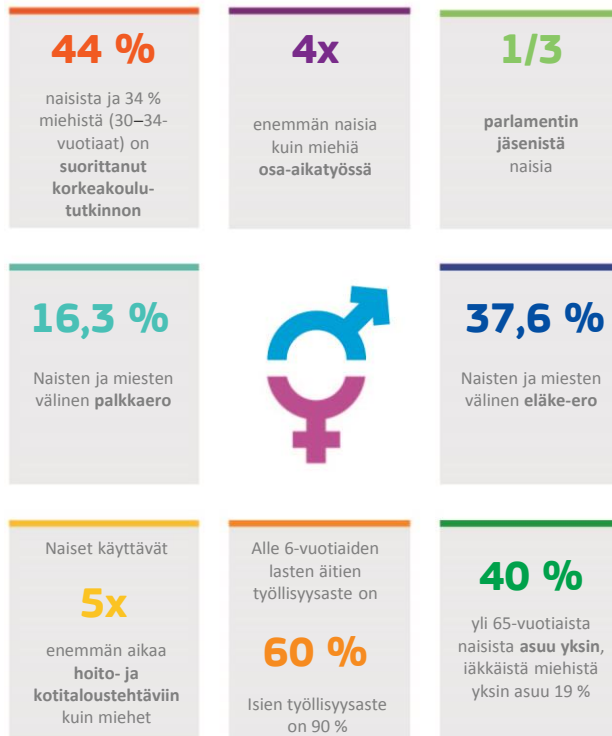
Syntyvyys on laskussa, mutta on näyttöä siitä, että lapsia haluttaisiin toisinaan enemmän kuin voidaan hankkia. Tämä johtuu monien tekijöiden yhteisvaikutuksesta, mukaan lukien vanhemmuuteen liittyvien tehtävien epätasapuolinen jako, lastenhoitojärjestelyjen riittämättömyys, perhe-elämälle epäsuotuisa työn organisointi ja epävarmat työllisyysnäkymät.

Elämäntavan muutoksiin kuuluvat myös avioliittojen hajoaminen, erilaiset tavat järjestää parisuhteita ja sukusiteiden heikkeneminen. Tämä tuo yksilölle enemmän vapautta elää itsenäistä elämää mutta kasvattaa myös sosiaalisen eristyneisyyden riskiä ja epävakauttaa elämää. Vuonna 2015 yhden henkilön talouksien osuus oli kolmannes kaikista kotitalouksista EU:ssa, ja vain joka kolmannessa taloudessa oli enemmän kuin kaksi ihmistä. Tämän suuntauksen odotetaan jatkuvan suurimmassa osassa jäsenvaltioita vuoteen 2025 saakka. Tämä nostaa esiin uusia kysymyksiä työ- ja yksityiselämän tasapainottamisesta ja hoitovelvollisuuksista. Erityisesti yksinhuoltajatalouksissa on suurempi köyhyysriski työttömyyden kohdatessa.

Sukupuolten tasa-arvo on vielä kaukana, vaikka edistystä tapahtuu jatkuvasti. Sukupuolia koskevat stereotypit ovat sitkeitä, ja naiset ovat edelleen aliedustettuina työmarkkinoilla sekä talouden ja politiikan päätöksenteossa.

Sukupuolten välisiä eroja kaikessa

2016 tai viimeisimmät käytettävissä olevat tiedot

Lähde: Euroopan komissio

EU:n 27 jäsenvaltiossa asui 1. tammikuuta 2016 laillisesti 29,7 miljoonaa EU:n ulkopuolella syntynyttä henkilöä. He olivat muuttaneet EU:hun viime vuosikymmenten kuluessa monenlaisista syistä (töihin, opiskelemaan, saadakseen suojelua tai muuttaakseen perheensä luokse). Vaikka muutto EU:hun on melko vähäistä verrattuna muualle maailmaan muuttamiseen, viime aikojen suuret muuttovirrat suhteellisen lyhyessä ajassa ovat aiheuttaneet jännitteitä joissakin osissa Eurooppaa. Eurooppalaisten yhteiskuntien vaurauden ja yhteenkuuluvuuden ylläpitämiseksi tulevaisuudessa on tärkeää, että kaikki kolmansien maiden kansalaiset kotoutetaan tehokkaasti ja he saavat osallistua yhteiskuntaan täysimääräisesti ja kantaa kortensa kekoon.

Eurooppalaiset hyödyntävät yhä enemmän unionin liikkumisvapautta, jonka ansiosta he voivat tehdä työtä ja opiskella toisissa maissa, perustaa yrityksiä, maksaa veroja ja edistää yhteiskunnan muotoutumista dynaamisemmaksi. Noin 16 miljoonaa eurooppalaista asuu ja työskentelee pitkiä aikoja, mahdollisesti pysyvästi, toisessa maassa. Lähes 1 prosentti EU:n työvoimasta, 1,7 miljoonaa ihmistä, ylittää päivittäin rajan mennessään töihin toiseen maahan. Tämän lisäksi eurooppalaiset yhteiskunnat yhdentyvät yhä enemmän sen seurauksena, että ihmisten on helppoa matkustaa, opiskella ja viettää eläkepäiviä toisissa maissa sekä harjoittaa liiketoimintaa toistensa kanssa, koska kustannukset ovat vähentyneet ja mahdollisuudet lisääntyneet rajattomien sisämarkkinoiden ansiosta.

Samaan aikaan kun Euroopan väestörakenne muuttuu, kaupungistuminen kiihtyy. Jo yli 70 prosenttia eurooppalaisista asuu kaupungeissa. Vuoteen 2050 mennessä osuus on noussut 80 prosenttiin. Euroopassa on jo joitakin maailman ”älykkäimmistä kaupungeista”, mutta meillä on mahdollisuus ja velvollisuus vieläkin parantaa niiden yhteyksiä sekä luonnon- ja energiavarojen käytön tehokkuutta. Keskeisenä haasteena on myös kaupunkiympäristön osallistavuuden ja esteettömyyden parantaminen, jotta ympäristö soveltuu kaikenlaisten asukkaiden tarpeisiin, mukaan lukien työssä käyvät vanhemmat, vammaiset ja iäkkäät.

Yhteiskunnat ovat muuttumassa monimuotoisemmiksi, kun perinteiset siteet esimerkiksi sukuun, sosiaaliryhmään ja uskontoon muuttuvat. Globalisaatio on tuonut ulottuville erilaisia vaikutteita, mikä ruokkii uteliaisuutta ja rikastaa yhteiskuntaa, mutta se on myös herättänyt huolta kulttuuri-identiteetistä, kulttuurieroista ja eri ryhmien välisestä vuoropuhelusta. Tämä on oire siirtymisestä kohti yksilöllisempiä arvoja ja kulttuurista eriytymistä ja edistää yksilö- ja kuluttajakeskeisyyttä koko yhteisöön keskittymisen sijasta. Tämä johtaa myös uusiin kysymyksiin suvaitsevaisuudesta ja toisten kunnioittamisesta. Samaan aikaan syntyy uusia solidaarisuuden, yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja kansalaisvaikuttamisen muotoja muun muassa vapaa-ajan- ja kulttuuritoiminnan piirissä ja uusia teknologioita hyödyntäen.

Työelämä on muotoutumassa uudenlaiseksi

Työelämä on muuttumassa radikaalisti teknisen kehityksen, globalisaation ja palvelualan kasvun myötä. Kokonaiset talouden alat ovat mullistumassa yhteistyötalouden ja alustatalouden myötä. Työvoiman on mukauduttava kiihtyvään muutostahtiin ja hankittava uusia taitoja sekä mukauduttava uudenlaisiin liiketoimintamalleihin tai kulutusmieltymysten muutoksiin.

Joillekin nämä muutokset tarjoavat uudenlaisia mahdollisuuksia ja joustavampia työskentelytapoja digitaalisten välineiden käytön myötä ja joustavan työajan ja etätönn merkityksen kasvaessa. Toisille ne aiheuttavat epävarmuutta.

Vuoteen 2025 mennessä työskentely- ja työuramalleja on vieläkin enemmän kuin nykyään. Eurooppalaisen keskivertotyöntekijän työura saattaa muuttua vain yhden tai kahden sukupolven aikana: aiempi elinikäinen työpaikka korvautuu uralla, johon saattaa sisältyä kymmenen eri työpaikkaa. Etätönn tai mobiilin tönn vastaanottamisesta tulee helpompaa ja tavallisempaa. Tämä kuvastaa suuntausta työntekijöiden joustamiseen monimuotoisilla työmarkkinoilla. Tönn painopiste on yhä useammin pikemminkin tuotoksessa ja tuloksissa kuin fyysisessä läsnäolossa tietyssä paikassa, ja ihmisille tarjoutuu enemmän mahdollisuuksia freelance-työskentelyyn ja useamman tönn yhdistämiseen samaan aikaan. Monet näistä muutoksista ovat alkaneet jo toteutua. Se, miten me nyt vastaamme näihin muutoksiin ja ohjaamme niitä, määrää sen, miltä työelämä näyttää tulevaisuudessa.

Uudet realiteetit työmarkkinoilla

10 vuotta sitten	Nyt
67 % eurooppalaisista työskenteli palvelualalla 	72% eurooppalaisista työskentelee palvelualalla
3 eurooppalaista 5:stä työskenteli saman työnantajan palveluksessa yli 10 vuotta 	2 eurooppalaista 5:stä on työskennellyt saman työnantajan palveluksessa yli 10 vuotta
Joka 14. eurooppalainen teki etätöitä 	Joka kuudes eurooppalainen tekee etätöitä
33 miljoonaa eurooppalaista teki osa-aikatyötä; 18,5 miljoonalla oli määräaikainen työsopimus 	44 miljoonaa eurooppalaista tekee osa-aikatyötä; 22 miljoonalla on määräaikainen työsopimus
8 miljoonaa EU:n kansalaista asui ja työskenteli toisessa jäsenvaltiossa 	Yli 16 miljoonaa EU:n kansalaista asuu ja työskentelee toisessa jäsenvaltiossa
Työmarkkinoilla oli 16 miljoonaa 55–64-vuotiasta 	Työmarkkinoilla on 32 miljoonaa 55–64-vuotiasta ja vuoteen 2025 mennessä heitä on 38 miljoonaa

Lähde: Euroopan komissio

Tilanne kuvastaa entistä monimuotoisempia ja epäsäännöllisempiä työskentelymuotoja ja työoloja, jotka merkitsevät perinteisen uramallin loppua. Sen tilalle tulee uudenlaisia työsopimusmalleja sekä enemmän maantieteellistä liikkuvuutta, työpaikan vaihdoksia ja työllisyysaseman muutoksia.

Vaikka uudenlaiset työsopimukset voivat toimia porttina työelämään, on olemassa myös riski, että työmarkkinat polarisoituvat entisestään. On näyttöä palkkaerojen kasvusta ja vähän koulutettujen työntekijöiden jumiutumisesta huonolaatuisiin työpaikkoihin, joissa ei juuri ole etenemismahdollisuuksia.

Digitalisaation ja talouden muutoksen myötä jotkut nykyiset työt käyvät tarpeettomiksi ja niihin tarvittut taidot vanhentuvat. Koulutusjärjestelmiä on nykyaikaistettava näihin haasteisiin vastaamiseksi. Useimmat nyt kouluun menevät lapset päätyvät todennäköisesti täysin uudenlaisiin töihin, joita ei vielä ole olemassakaan.

Työelämän haasteet tulevaisuudessa

Tähän saakka	Tulevaisuudessa
 Asteittainen innovointi	 Läpimurtoinnovointi
 Ihmiset käyttävät koneita	 Ihmiset valvovat koneita
 Pitkäaikaiset sopimukset ja palkkatyö	 Joustavat sopimukset ja uudet työmuodot
 Aiempaan koulutukseen perustuvat lineaariset työurat	 Dynaamiset työurat, ajoittaista uudelleen koulutusta ja elinikäistä oppimista
 Erikoisosaaminen	 Monialaista ja luovaa osaamista
 Työskentely työpaikalla, työ- ja yksityiselämä erillään	 Työskentely milloin ja missä tahansa, työ ja yksityiselämä sekoittuvat

Lähde: Euroopan komissio

Tämä herättää monia kysymyksiä työn tulevaisuudesta sinänsä. Onko tulevaisuudessa enemmän vai vähemmän työpaikkoja? Ovatko ne laadukkaita työpaikkoja? Onko tämän päivän ja huomisen työvoimalla tarvittavat taidot näihin tehtäviin? On vaikea ennustaa automaation ja tekoälyn kaikkia vaikutuksia työpaikkojen määrään tulevaisuudessa samoin kuin sitä, miten nopeasti ne vaikuttavat. Joidenkin tutkimusten mukaan puolet tämän päivän työtehtävistä voidaan automatisoida vuoteen 2055 mennessä. Varmaa on, että kaikenikäisten työntekijöiden on entistä enemmän mukautettava osaamistaan teknologisiin muutoksiin ja päivitettävä taitojaan jatkuvasti. Tähän todellisuuteen eurooppalaisten yritysten, koulujen, koulutuskeskusten ja yliopistojen on valmistettava eurooppalaisia.

Uusia sosiaalisia riskejä ja tarve nykyaikaistaa hyvinvointijärjestelmiä ja elinikäisen oppimisen järjestelmiä

Työelämän uudistuminen herättää kysymyksiä tulevaisuuden työpaikkojen laadukkuudesta palkan, työsuhteturvan ja työolojen suhteen. Sillä on myös vaikutusta muun muassa sosiaalihuollon verkkoihin, sosiaalietuuksiin, eläkesuunnitteluun, lastenhoitoon ja terveydenhuoltoon. Siihen saattaa myös liittyä työajan, lepoaikojen sekä työterveys- ja työturvallisuusvaatimusten mukauttamista.

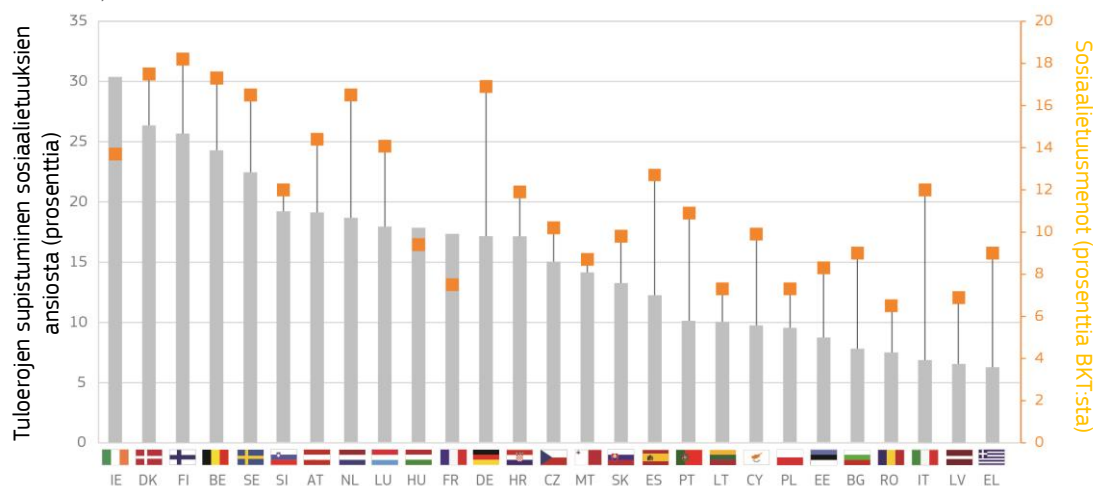
Yhteiskunnassa yleisemmin ilmenee uusia sosiaalisia ongelmia, kuten stressiä ja masennusta, lihavuutta, ympäristöperäisiä tauteja ja teknologiariippuvuutta. Ne kasautuvat perinteisten ongelmien, kuten sosiaalisen eristyneisyyden, mielenterveyshäiriöiden, huume- ja alkoholiongelmiin, rikollisuuden ja turvattomuuden, päälle.

Viranomaisten, yritysten ja yksilöiden valmiuksista reagoida näihin ongelmiin ja mukautua tilanteeseen ei ole varmuutta. Meneillään olevat muutokset asettavat merkittäviä uusia haasteita, jotka liittyvät yleissivistävään ja ammatilliseen koulutukseen, osaamiseen, elinikäiseen oppimiseen, henkilöresurssien hallintaan sekä valmiuteen hallita monimutkaisia ammatillisia siirtymävaiheita yksilön elämän aikana. Lisäksi se edellyttää sitä, että työelämän muuttuessa otetaan käyttöön uusia sosiaalisia oikeuksia.

Huolimatta monista meneillään olevista uudistuksista nykyiset hyvinvointivaltiot eivät ole aina valmiita mukautumaan näihin uusiin ja pitkälti ennenkokemattomiin haasteisiin. Kyse ei ole pelkästään taloudellisesta kestävydestä, vaan oikeanlaisten turvaverkkojen muodostamisesta ja uudentyyppisistä suojakeinoista, jotta yksilöt voisivat hyödyntää elämässään koko kapasiteettiaan ja yhteiskunta toimisi. Sosiaalisen suojelun järjestelmien kattavuudessa ja järjestelmien piiriin pääsyssä on edelleen monia rajoituksia. Esimerkiksi niissä maissa, joissa on pitkään tukeuduttu perinteiseen perheen tarjoamaan turvaan ja eläkkeisiin laajennetun perhepiirin tulonlähteenä, on täytynyt kehittää ja parantaa verotus- ja etuusjärjestelmiä siten, että ne huomioivat paremmin yksilön ja ovat kattavampia ja että etuuksiin sovelletaan paremmin tarveharkintaa. Nämä ovat usein myös maita, joissa on pitkä perinne tiukasta työsuhteturvalainsäädännöstä, jolla on suojeltu työssä olevia nuorempien työnhakijoiden kustannuksella.

Huolella kohdennetulla hyvinvointipolitiikalla voidaan vähentää voimakkaasti epätasa-arvoa

Prosenttia, 2014

Lähde: Euroopan komissio

Pohdittaessa uudenlaista tulevaisuudenturvaa yksi keskeinen tekijä on yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen järjestelmien nykyaikaistaminen ja elinikäisen oppimisen ohjelmien laajentaminen, jotta voidaan helpottaa ammatillista liikkuvuutta ja ratkaista osaamisen kohtaanto-ongelmia. Maailmanlaajuinen kilpailu osaamisesta kasvaa, ja vaikka useimmat Euroopan maat pysyttelevät kansainvälisten osaamisvertailujen kärjen tuntumassa, osa on jäänyt jälkeen Aasian, Oseanian ja Lähi-idän maista.

Eurooppalaiset odottavat hallituksiltaan ratkaisuja näihin haasteisiin

Eurooppalaiset ovat hyvin tietoisia näistä kehityskuluista, ja kriisin vaikutuksesta monien odotukset ja huolet ovat voimistuneet. Mielipidekyselyjen mukaan työpaikat ja sosiaalipolitiikka kuuluvat eurooppalaisten tärkeimpiin kysymyksiin. Eurooppalaiset arvostavat perinteisesti hyvinvointiyhteiskuntaa, ja selvitysten mukaan he ovat suhteellisen tyytymättömiä siihen, miten EU ja kansalliset hallitukset ovat vastanneet heidän huolenaiheisiinsa.

Eurooppalaiset ovat huolissaan sosiaalisesta tilanteesta

Lähde: Euroopan komissio ja Eurobarometri 2017

Odotukset kohdistuvat kaikkiin viranomaisiin – paikallisiin, alueellisiin, kansallisiin ja eurooppalaisiin – eikä mielipidetiedusteluissa aina käy ilmi, kenen vastaajat katsovat olevan vastuussa mistäkin. Pyydettyä vastaajia valitsemaan kansallisen ja EU:n tason välillä, he katsovat tehtävän kuuluvan pääasiassa jäsenvaltioille mutta myös EU:lla olevan roolin, vaikka sillä ei välttämättä ole keinoja ratkaista ongelmaa. Tarjolla olevien eurooppalaisten rahastojen täysimääräinen hyödyntäminen edellyttää samaan aikaan, että jäsenvaltiot perustavat tarvittavat rakenteet nopeasti ja tehokkaasti, kuten esimerkiksi nuorisotyöttömyystilanne on osoittanut.

4. Mahdollinen tie eteenpäin EU27:lle

Kansalaisten toiveisiin ja odotuksiin vastaaminen edellyttää avointa keskustelua talous- ja yhteiskuntajärjestelmien kyvystä vastata jatkossakin yksilöiden ja yhteisön sosiaalisiin tarpeisiin sekä tavoista, joilla EU ja sen jäsenvaltiot voivat työskennellä yhdessä paremmin ja tehokkaammin.

Valkoinen kirja Euroopan tulevaisuudesta – viisi skenaariota

SKENAARIOT

Mitä tarkoittaa?

MITÄ TÄMÄ MERKITSEE SOSIAALISELLE ULOTTUVUUDELLE?

					
	Jatketaan entiseen tapaan	Sisämarkkinat etusijalle	Halukkaat tekevät enemmän yhdessä	Tehdään vähemmän mutta tehokkaammin	Tehdään paljon enemmän asioita yhdessä
Mitä tarkoittaa?	EU27 toteuttaa ja kehittää nykyistä uudistusohjelmaa. Ensisijaisia tavoitteita päivitetään säännöllisesti, ongelmiin puututaan sitä mukaa kuin niitä ilmenee ja uutta lainsäädäntöä annetaan tarpeen mukaan.	EU27 syventää ainoastaan tiettyjä sisämarkkinoiden avainaloja.	EU27 antaa halukkaiden jäsenvaltioiden tehdä joillakin aloilla enemmän yhdessä. Tämän seurauksena jäsenvaltiot sopivat oikeudellisista ja talousarviota koskevista järjestelyistä, joita tarvitaan, jotta ne voisivat syventää yhteistyötään. Muita jäsenvaltioita voi liittyä mukaan myöhemmin.	Koska jäsenvaltiot ovat yhtä mieltä siitä, että niiden on yhdessä tehtävä enemmän tiettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi, EU27 keskittää huomionsa ja resurssinsa valitsemilleen politiikan aloille tehdäkseen niillä enemmän ja nopeammin kun taas muilla aloilla toiminta lopetetaan tai sitä vähennetään.	Jäsenvaltiot jakavat valtaa, resursseja ja päätöksentekoa kaikissa asioissa nykyistä enemmän, euroa lujitetaan ja EU-tason päätökset pannaan nopeasti täytäntöön.
MITÄ TÄMÄ MERKITSEE SOSIAALISELLE ULOTTUVUUDELLE?	Unionin oikeuteen perustuvia kansalaisten oikeuksia vaalitaan koko unionin alueella.	Unionin oikeuteen perustuvia kansalaisten oikeuksia saatetaan jossakin vaiheessa rajoittaa. Erot säilyvät kuluttaja-, sosiaali- ja ympäristöasioihin liittyvissä normeissa, verotuksessa ja julkisten tukien käytössä. Vaarana on kilpailu siitä, kenen sääntely on alhaisimmalla tasolla. Työntekijöiden vapaata liikkuvuutta ei taata.	Kansalaisilla on erilaiset unionin oikeuteen perustuvat oikeudet sen mukaan, asuvatko he jäsenvaltiossa, joka on päättänyt tehdä enemmän yhteistyötä, vai jäsenvaltiossa, joka on päättänyt toisin. Jokin jäsenvaltioiden ryhmä voi päättää yhdenmukaistaa verotusta tai sopia yhteisistä sosiaalisista normeista, mikä vähentää sääntöjen noudattamisesta aiheutuvia kustannuksia ja auttaa veropetoksia ja auttaa työolojen parantamisessa. Kaikki 27 jäsenvaltiota vahvistavat edelleen sisämarkkinoita ja niiden neljää vapautta.	Unionin oikeuteen perustuvat kansalaisten oikeudet vahvistuvat aloilla, joilla jäsenvaltiot tekevät enemmän yhdessä, ja heikkenevät muilla aloilla. Kuluttajansuojan, ympäristön ja työterveyden ja -turvallisuuden aloilla siirrytään normien yksityiskohtaisesta yhdenmukaistamisesta kohti vähimmäisvaatimuksia. Palkoissa, sosiaalilainsäädännössä ja veroasteissa on edelleen merkittäviä eroja jäsenvaltioiden välillä.	Kansalaisilla on enemmän suoraan unionin oikeuteen perustuvia oikeuksia. Euroalueella koordinoidaan julkista taloutta, sosiaaliasioita ja verotusta aiempaa tiiviimmin. EU:n rahoitusta lisätään talouskehityksen vauhdittamiseen sekä alueellisten, kansallisten ja alakohtaisten häiriöiden lievittämiseen.

Lähde: Euroopan komissio

EU:n rooli sosiaalialalla riippuu laajemmista valinnoista, joita EU27 yhdessä tekee. Kuten Valkoisessa kirjassa Euroopan tulevaisuudesta esitetään, mahdollisuuksien kirjo ulottuu nykytilanteen säilyttämisestä toimivaltuuksien ja painopisteiden muuttamiseen ja joidenkin tai kaikkien yhteiseen harppaukseen eteenpäin.

Kansalaisille vaikutusvaltaa yhteiskuntien vahvistamiseksi

EU:ssa vallitsee kasvava yhteisymmärrys siitä, että selviytymiskykyisten yhteiskuntien rakentaminen edellyttää tasavertaisia mahdollisuuksia, jotta jokainen saa hyvän alun elämälleen ja pystyy voittamaan vaikeudet ja hyödyntämään omaa potentiaaliaan.

Kuten hyvin tiedetään, tähän tarvitaan ainakin seuraavia toimia: panostetaan lapsiin, jotta he saavat parhaan alun elämälleen; panostetaan nuoriin, osaamiseen ja elinikäiseen oppimiseen; helpotetaan muutosvaiheita työuran aikana ja siirrytään elinikäisen työpaikan ajattelumallista elinikäisen työllisyyden malliin, mukaan lukien itsenäinen ammatin harjoittaminen; edistetään pidempää ja terveempää elämää ehkäisemällä sairauksia ja parantamalla työoloja ja vanhustenhoitoa; edistetään sukupuolten tasa-arvoa jäljellä olevien erojen kuromiseksi umpeen ja vakiinnutetaan kahden elättäjän perheen käsite; huolehditaan aktiivisesta osallistamisesta ja torjutaan syrjintää, jotta jokainen voisi elää ihmisarvoista elämää; helpotetaan liikkuvuutta ja huolehditaan maahanmuuttajien onnistuneesta kotouttamisesta; edistetään kansalaisvaikuttamista, kulttuuria ja vuoropuhelua, joista on myös taloudellista hyötyä.

Ei ole olemassa yhtä yhteistä koko Euroopalle soveltuvaa lähestymistapaa, mutta haasteet ovat yhteisiä ja tarve toimia koskee kaikkia. Näinä nopean ja jatkuvan muutoksen aikoina pitää kiinnittää huomiota yksilöiden valmiuksien parantamiseen ja kestävämpien yhteiskuntarakenteiden rakentamiseen, jotta sopeutuminen sujuisi ajan kuluessa.

EU:n jäsenvaltiot voivat oppia toisiltaan

Monissa jäsenvaltioissa on käynnissä merkittäviä työmarkkinoiden ja hyvinvointijärjestelmien uudistuksia. Selkeitä yhteisiä suuntauksia niissä ovat verotuksen painopisteen siirtäminen pois työstä, jotta voidaan vähentää työhönoton kustannuksia ja helpottaa työpaikkojen luomista; eläkejärjestelmien nykyaikaistaminen sopeuttamalla eläkeikiä elinajanodotteeseen; koulutuksen ja elinikäisen oppimisen järjestelmien nykyaikaistaminen, jotta ne vastaisivat paremmin nykypäivän ja tulevaisuuden tarpeita; palkan ja tuottavuuden välisen kytköksen ylläpitäminen kilpailukyvyyn ylläpitämiseksi ja työpaikkojen luomiseksi ajan mittaan.

Uudistuksia tehdessään jäsenvaltiot voivat katsoa mallia muualla Euroopassa toimiviksi todetuista ratkaisuista. Tanskassa yhdistyvät joustavat työmarkkinat, vahva sosiaalinen suojelu, toimiva työmarkkinaosapuolten vuoropuhelu ja elinikäinen oppiminen, mikä on vähentänyt epätasa-arvoa ja parantanut taloudellista suorituskykyä. Itävallassa ja Saksassa on käytössä kaksitahoinen ammattikoulutusjärjestelmä, joka on helpottanut siirtymää opetuksen ja työelämän välillä, sillä siinä on yhdistetty teoreettinen koulutus käytännön harjoituksiin.

Samalla kaikkia maita kannustetaan innovoimaan kansallisella tai eurooppalaisella tasolla. Suomen perustulokokeilu ja vähimmäistulotakuun käyttöönotto Kreikassa ovat esimerkkejä kasvavasta suuntauksesta kokeilla uusiin realiteetteihin sopivia uusia malleja. Ranskassa uusi henkilökohtainen työllisyystili kokoaa yhteen henkilön kaikki oikeudet, kuten koulutusoikeudet, työtapaturmavakuutukset ja työttömyyskorvaukset, ja työllisyystiliä voidaan käyttää henkilön työelämän eri vaiheissa.

Euroopasta löytyy epäilemättä esimerkkejä ratkaisusta yhteiskunnallisiin haasteisiin, jotka koskettavat muutakin maailmaa: väestön nopea ikääntyminen monissa maissa, joissa ei ole kattavia hyvinvointijärjestelmiä, älykkäiden kaupunkien suunnittelu kaikkialla maailmassa sekä tulevaisuuden terveydenhuoltoratkaisut.

EU ei aloita tyhjistä

EU:n rooliin on kuudenkymmenen viime vuoden aikana kuulunut paitsi muutosten tukeminen, myös niiden ohjaaminen siten, että se on ottanut huomioon muiden hallintotasojen velvollisuudet.

Jo Rooman sopimukseen kuului tiettyjä peruseriaatteita, esimerkiksi naisten ja miesten samapalkkaisuus ja työntekijöiden oikeus liikkua vapaasti jäsenvaltiosta toiseen. Käyttöön on otettu yksityiskohtaiset säännöt, joilla toteutetaan oikeus muuttaa toiseen maahan. Säännöillä varmistetaan esimerkiksi, että potilailla on oikeus saada ulkomailla hoitoa ja korvausta sairauskuluista, että tutkinnot tunnustetaan vastavuoroisesti ja että ihmiset eivät menetä jo saavuttamiaan eläkeoikeuksia, kun he aloittavat työn toisessa maassa. Näillä säännöksillä on ollut suora myönteinen vaikutus miljoonien ihmisten elämään. Kokonaisuutena myös talous ja yhteiskunta ovat pelkästään hyötynneet niistä.

EU on antanut samaan aikaan sisämarkkinoiden kehittämisen kanssa työntekijöiden turvallisuutta ja terveyttä, yhdenvertaisia oikeuksia sekä epätyypillisiä työmuotoja (esimerkiksi osa-aikatyötä tai vuokratyötä) koskevaa johdettua oikeutta. Tämä johtuu siitä, että yhteiset markkinat edellyttävät yhteisiä sääntöjä ja vähimmäisvaatimuksia useilla aloilla.

Ohjauksen avulla mahdollistetaan se, että jäsenvaltioiden hallitukset voivat hyödyntää muiden maiden kokemuksia. Ohjauksen piirissä on monia laajemmin sosiaalialaan kuuluvia toiminnan aloja koulutuksesta terveydenhuoltoon, nuorisopolitiikkaan, sukupuolten tasa-arvoon, syrjinnän torjuntaan ja liikuntaan. Talouspolitiikan EU-ohjausjakson puitteissa toteutettavan vero- ja talouspolitiikan koordinoinnin yhteydessä jäsenvaltiot sopivat talouden ja työmarkkinoiden uudistuksista, joilla tuetaan osallistavaa kasvua ja edistetään sosiaalista oikeudenmukaisuutta vastuullisen finanssipolitiikan pohjalta.

Merkittävä osa EU:n talousarviosta käytetään sosiaalisen innovoinnin ja sosiaalihankeiden tukemiseen jäsenvaltioissa sekä köyhyyden torjumiseen. EU:n sosiaalimäärärahat ovat kuitenkin vain 0,3 prosenttia kaikista julkisista sosiaalimenoista EU:ssa. Tätä osuutta joudutaan ehkä arvioimaan uudelleen tulevaisuudessa, mutta tosiasia on se, että sosiaalituki on ja pysyy jäsenvaltioiden käsissä. EU:n talousarviosta tuetaan pääasiassa kansalaisten valmiuksien parantamiseen tähtääviä toimia, joilla esimerkiksi edistetään heikossa asemassa olevien ryhmien kuten romanien osallistumista työmarkkinoille ja autetaan työntekijöiden mukautumista muuttuviin työmarkkinoihin. EU aloitti 30

vuotta sitten ohjelman, jonka ansiosta opiskelijat voivat suorittaa osan opinnoistaan toisessa maassa. Erasmus+ -ohjelma on yksi EU:n kaikkien aikojen menestyneimmistä aloitteista. Siihen on tähän mennessä osallistunut yhdeksän prosenttia Euroopan opiskelijoista.

EU tukee myös sosiaalista vuoropuhelua, vaihtaa näkemyksiä kansalaisyhteiskunnan edustajien kanssa ja tekee kansainvälisten organisaatioiden kanssa yhteistyötä sosiaalisen suojelun kehittämiseksi ja elintason nostamiseksi – ei pelkästään unionissa ja sen naapurialueilla, vaan kaikkialla maailmassa, myös kaukana sen rajoista. Sosiaalisen suojelun tason lähentyminen on tärkeä osa oikeudenmukaista globalisoitumista. EU tekee sen hyväksi yhteistyötä kansainvälisten organisaatioiden kanssa, jotta kansainvälisiä ihmisoikeuksia ja sosiaalisia oikeuksia noudatettaisiin ja työolosuhteet paranisivat.

EU:n välineet ovat rajalliset mutta merkittävät

Lainsäädäntö → Vähimmäisvaatimukset → Vapaa liikkuvuus → Perusnormien yhdenmukaistaminen	Ohjaus → Politiikkaa koskevat suositukset → Parhaiden käytänteiden vaihto → Uudistusten tukeminen
Rahoitus → Osaamisohjelma → Nuorisotoimintaohjelma → Rahoitus pk-yrityksille → Köyhyyden torjunta → Kaupunkien ja maaseudun kehittäminen → Tutkimus- ja kehittämistoiminta	Yhteistyö → Vuoropuhelu työmarkkinaosapuolten kanssa → Yhteistyö kansalaisyhteiskunnan edustajien kanssa → Toiminta kansallisten toimijoiden ja kansainvälisten instituutioiden kanssa

Lähde: Euroopan komissio

Nykyinen komissio on vauhdittanut toimia kaikilla rintamilla (ks. liite II). Se on ehdottanut selkeitä, oikeudenmukaisia ja valvottavissa olevia työvoiman liikkuvuutta koskevia sääntöjä, jotka suojaavat ihmisten oikeuksia ja tarjoavat samalla jäsenvaltioille tehokkaampia keinoja puuttua väärinkäytöksiin. Se on myös ottanut käyttöön uutta lainsäädäntöä, jolla suojataan työntekijöitä altistumasta syöpää aiheuttaville aineille ja säästetään näin ajan myötä 100 000 henkeä. Lisäksi komissio on toteuttanut aloitteita tuotteiden ja palveluiden esteettömyyden parantamiseksi vammaisia varten. Se on ehdottanut kunnianhimoisia toimia sen varmistamiseksi, että ihmiset voivat kehittää oikeanlaisia taitoja ja sitoutua elinikäiseen oppimiseen.

Komissio esittelee tänään julkisen kuulemisen perusteella Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin. Sillä lujitetaan useita periaatteita ja oikeuksia, jotka toimivat työllisyyden ja sosiaalipolitiikan

viitekehyksenä jäsenvaltioiden ja Euroopan tasolla. Komissio on käynnistänyt pilarin tueksi myös uuden lainsäädäntöaloitteen, jolla annetaan vanhemmille ja omaishoitajille kaikkialla Euroopassa vähimmäisoikeudet lomiin ja joustaviin työjärjestelyihin, jotta he voivat yhdistää paremmin työ- ja perhevelvollisuudet – haaste, jonka parissa sadat tuhannet kotitaloudet Euroopassa tänä päivänä kamppailevat. Työmarkkinaosapuolia kuullaan mahdollisesta lainsäädännöstä, jolla voitaisiin parantaa nykyään riittämättömän suojan piirissä olevien henkilöiden työsuhteisiin ja sosiaaliseen suojeluun liittyviä oikeuksia.

Monissa maissa käydään keskustelua tavasta, jolla EU:n lainsäädäntöä sovelletaan. Nykyinen komissio on tehnyt paljon työtä antaakseen ohjeita lain soveltamisesta ja lainsäädännön yksinkertaistamisesta aina, kun tämä on mahdollista. Euroopan sosiaalilainsäädännön täytäntöönpano, soveltaminen ja valvominen kuuluu tänä päivänä kuitenkin jäsenvaltioille. Niillä on yksinomainen toimivalta tehdä tarkastuksia ja määrätä sääntöjen rikkomisesta seuraamuksia.

Nykyinen komissio on lisännyt ohjeistustaan jäsenvaltioille esimerkiksi nuorten, pitkäaikaistyöttömien ja EU:n ulkopuolisten maiden kansalaisten integroimisesta työmarkkinoille, ammattikoulutuksesta, vihapuheen ja radikalisoitumisen torjumisesta ja lasten suojelemisesta muuttoliikkeen yhteydessä.

Komissio on myös aloittanut uudelleen vuoropuhelun työmarkkinaosapuolten kanssa Euroopan tasolla, ja kuten se totesi Roomassa EU:n 60-vuotisjuhlallisuuksien yhteydessä, kiittää niitä sitoutumisesta kehittämään unionia sellaiseksi, että se tuottaa näkyviä tuloksia työntekijöiden ja yritysten hyväksi.

Komissio on myös ottanut sosiaaliset näkökohdat huomioon kaikilla politiikanaloilla, esimerkiksi ulkomaankauppapolitiikassa (vrt. Kanadan kanssa tehty laaja-alainen talous- ja kauppasopimus), investointeihin ja työpaikkojen luomiseen keskittyvässä talouspolitiikassa sekä maatalous-, ympäristö-, energia- ja liikennepolitiikassa.

Tulevat toimintavaihtoehdot

Valkoisen kirjan mukaan sosiaalisilla näkökohdilla on Euroopassa tulevaisuudessa useita vaihtoehtoja:

- ”sosiaalinen ulottuvuus” rajoitetaan koskemaan ainoastaan vapaata liikkuvuutta
- halukkaat voivat tehdä enemmän sosiaaliasioissa
- EU27 syventää sosiaalista ulottuvuutta yhdessä.

Valitulla vaihtoehdolla on sosiaalialan ulkopuolellakin vaikutuksia, jotka ulottuvat Euroopan kilpailukykyyn, sen valmiuksiin hyödyntää ja muokata globalisaatiota, talous- ja rahaliiton vakauteen, unionin sisäiseen yhtenäisyyteen ja sen kansojen väliseen solidaarisuuteen. Poliittisia vaihtoehtoja olisi myös tarkasteltava suhteessa havaittuihin haasteisiin ja pohdittava, missä tilanteissa EU:n tason toimet voivat tuottaa lisäarvoa. Koska kaikkiin kolmeen vaihtoehtoon liittyy useita konkreettisia toimintaehdotuksia, nämä haasteet on otettava huomioon myös, kun käytettävissä olevista keinoista

valitaan sopivimmat. Useimmat toiseen vaihtoehtoon liittyvät esimerkit pätevät myös kolmanteen ja päin vastoin.

"Sosiaalinen ulottuvuus" rajoitetaan koskemaan ainoastaan vapaata liikkuvuutta

Eräiden tahojen mielestä EU:n tason sosiaalilainsäädäntö haittaa kasvua, ja sen aiheuttama hallinnollinen rasitus yrityksille, erityisesti pienille ja keskisuurille yrityksille, on liian raskas. Heidän mukaansa EU:n sosiaaliturvavaatimukset asettavat yhdessä kuluttajansuojan ja ympäristön laatua koskevien normien kanssa eurooppalaiset yritykset epäedulliseen kilpailuasemaan muuhun maailmaan verrattuna. Nämä tahot katsovat, että on yksinomaan jäsenvaltioiden asia jakaa talouden kasvusta aiheutunut hyöty oikeudenmukaisesti kansalaisille verotuksen ja sosiaaliturvajärjestelmien kautta. Myös koulutus ja kulttuuri olisi niiden mielestä jätettävä pelkästään jäsenvaltioille.

Sisämarkkinoihin keskittyminen tarkoittaisi ainoastaan rajat ylittävää liikkuvuutta edistävien sääntöjen säilyttämistä. Nämä säännöt koskevat esimerkiksi liikkuvien EU:n kansalaisten sosiaaliturvaoikeuksia, työntekijöiden lähettämistä työhön toiseen jäsenvaltioon, rajat ylittävää terveydenhuoltoa ja tutkintojen tunnustamista. Työntekijöiden ja heidän terveytensä ja turvallisuutensa suojelua sekä työ- ja lepoaikoja koskeva EU:n lainsäädäntö kuitenkin kumottaisiin. Palkallista lomaa koskevat vähimmäisvaatimukset ja tasa-arvoa koskeva lainsäädäntö Euroopan tasolla lakkautettaisiin. Jäsenvaltiot voisivat päättää itse vuokratyön sallimisesta. Osa-aikaisten työntekijöiden yhdenvertaista kohtelua ei enää taattaisi Euroopan tasolla, kuten ei myöskään äitiys- ja isyyslomille tai vanhempain- ja hoitovapaille asetettuja vähimmäissääntöjä. Myöskään työntekijöiden oikeutta saada tietoa yksittäin tai yhdessä omista oikeuksistaan ei taattaisi Euroopan tasolla. Puitteet eurooppalaisia yritysneuvostoja varten poistettaisiin monikansallisista yrityksistä. Työmarkkinaosapuolten välinen vuoropuhelu rajoittuisi EU:n tasolla sisämarkkinoihin liittyviin aloihin ja kysymyksiin.

EU ei enää edistäisi jäsenvaltioiden mahdollisuuksia vaihtaa parhaita käytänteitä sosiaaliavun, koulutuksen, terveydenhuollon, kulttuurin ja urheilun aloilla. Se ei myöskään tukisi jäsenvaltioita antamalla nuoriso- tai pitkäaikaistyöttömyyden torjumista koskevia suosituksia eikä tarjoamalla välineitä Euroopan kansalaisten uudelleen kouluttamiseen ja osaamisen kehittämiseen ja näin työllistymisen edistämiseen. EU:n tukea globalisaation vaikutuksista kärsivien alueiden uudelleenjärjestelyyn karsittaisiin tai se lopetettaisiin kokonaan. Jäsenvaltioissa toteutettavat sosiaaliohjelmat, jotka saavat merkittävästi rahoitusta EU:lta, olisi lopetettava tai rahoitettava kansallisilla varoilla.

Mitä tämä tarkoittaisi käytännössä?

- Kuorma-autonkuljettajien ajo- ja lepoajat vaihtelevat kaikissa maissa; työnantajan on maksettava heille eri tuntipalkkaa kaikissa eri maissa.
- 20 päivän palkallinen loma ja 14 viikon äitiysloma ei ole enää itsestäänselvyys kaikkialla Euroopassa.

- Potilaat voivat edelleen saada hoitoa toisessa jäsenvaltiossa, mutta antibioottiresistenttien bakteerien lisääntymistä ei enää torjuta EU:n toimintasuunnitelmalla.
- Yhteisten terveysuhkien torjuntaa ei koordinoita eikä niihin varauduta esimerkiksi ebolan ja zikaviruksen kaltaisten tartuntatautien leviämisen varalta.
- Jos autotehdas suljetaan sen vuoksi, että tuotanto siirretään matalien palkkojen maahan Euroopan ulkopuolelle, ja tuhannet ihmiset jäävät työttömiksi, EU:n varoilla ei auteta heitä työllistymään uudelleen.
- Jopa Erasmus+ -ohjelmaan kohdistuu lopettamisriski, eikä EU enää aseta vertailuihin perustuvia tavoitteita koulupudokkaiden määrän vähentämiseksi ja heikosti menestyvien auttamiseksi.

EU:n tuki Euroopan elokuva- ja kulttuurialoille ja luoville toimialoille lakkaa. Euroopan kulttuuripääkaupunkitoiminta lakkaa.

Puolesta ja vastaan:

- Useimmat päätökset sosiaali- ja työllisyysasioista tehtäisiin kansallisella tasolla eli ”lähempänä” kansalaista.
- Yritykset olisivat vapaampia olemaan noudattamatta EU:n lainsäädäntöä, mutta niiden olisi edelleen noudatettava 27:ää erilaista kansallista lainsäädäntöä.
- Jäsenvaltiot olisivat täysin vapaita testaamaan globalisaatioon, digitalisointiin ja ikääntymiseen liittyviä innovatiivisia ratkaisuja. Ilman EU:n tukea niillä olisi kuitenkin vähemmän mahdollisuuksia oppia toistensa kokemuksista.
- Vaikka monia haasteita voitaisiin ratkaista osaamisella ja koulutuksella, EU ei osallistuisi tähän.
- Kansalliset työmarkkinat etäännyisivät toisistaan. Lähentymisen sijaan työvoimakustannukset saattaisivat poiketa toisistaan aiempaa enemmän, ja riskinä olisi kilpailu alhaisimmalla sääntelytasolla.
- Jos palkkatasot eri maissa etäännyvät edelleen toisistaan, alemman palkkatason maista saattaa lähteä työntekijöitä, erityisesti nuoria ja pätevimpiä, korkeamman palkkatason maihin joko EU:n sisällä tai muualla. Tämä voi pahentaa väestökehityksen ongelmia joissakin jäsenvaltioissa.
- EU:n varoilla ei enää tuettaisi sosiaalihankeita esimerkiksi koulutuksen ja osaamisen aloilla, joten tuki sisämarkkinoille ja Euroopan yhdentymisprojektille voisi lopulta heiketä. Eritoten sisämarkkinoihin kohdistuisi riskejä, mikä on paradoksaalista, sillä tämän vaihtoehdon tavoitteena olisi muuttaa Euroopan sosiaalisen ulottuvuuden painopistettä kohti vapaata liikkuvuutta.
- Eurooppa ei siis saisi hyödynnettyä pääasiallisen kasvun ja työpaikkojen lähteensä, sisämarkkinoiden, täyttä potentiaalia.

Halukkaat tekevät enemmän sosiaaliasioissa

Monet ajattelevat kriisivuosien osoittaneen, että euroa yhteisenä rahana käyttävien maiden olisi tehtävä enemmän yhteistyötä sosiaalialalla, jotta voitaisiin säilyttää euro vahvana ja vakaana ja välttää näiden maiden kansalaisten elintason äkkinäiset muutokset. Yleisesti tunnustetaan, että on parempi mukautua ennakoivasti. Tämä ei tarkoita sitä, että sosiaali- ja hyvinvointijärjestelmien on muututtava täysin samanlaisiksi. Työmarkkinoiden ja yhteiskuntajärjestelmien on kuitenkin toimittava hyvin, jotta seuraavan kriisin koittaessa talous sietää häiriöitä ja kansalaisten hyvinvointi turvataan paremmin.

Monille euroalue on enemmän kuin pelkkä taloudellinen yksikkö – se sitoo alueen maiden tulevaisuuden yhteen. Tulevassa talous- ja rahaliiton tulevaisuutta koskevassa pohdinta-asiakirjassa kehitetään kattavampia vaihtoehtoja ja esitellään mahdollisia vakauttamisvälineitä, kuten viiden puheenjohtajan kertomuksessa Euroopan talous- ja rahaliiton viimeistelystä hahmoteltiin. Euroalueen ja mahdollisesti muutamien muiden maiden sosiaalisen ulottuvuuden syventämisen seurauksia on kuitenkin syytä tarkastella jo nyt.

Tällä hetkellä finanssipolitiikan koordinoitua ja valvontaa lukuun ottamatta ei ole olemassa oikeudellista kehystä pelkästään euroaluetta koskevan lainsäädännön kehittämiseksi. Perustamissopimuksissa vahvistettua tiiviimmän yhteistyön välinettä olisi kuitenkin mahdollista käyttää. Tässä järjestelyssä vähintään yhdeksän maan ryhmä voi – viimeisenä keinona ja ainoastaan, jos kaikki 27 jäsenvaltiota näin sopivat – antaa säädöksiä, jotka sitovat vain osallistuvia maita. Nämä yhteiset normit voisivat keskittyä pääasiassa työmarkkinoihin, kilpailukykyyn, liiketoimintaympäristöön ja julkishallintoon sekä veropolitiikan tiettyihin osa-alueisiin (esimerkiksi yhtiöveropohjaan). Euroalueen tuki olisi vakaampi ja sen kansalaiset paremmin suojattuja, jos kansalliset työllisyys- ja sosiaalipolitiikat olisivat lähempänä toisiaan. EU:n tasolla jo olemassa olevaa rahoitusta voitaisiin käyttää yhteisiin toimiin, ja/tai osallistujamaat voisivat perustaa tiettyyn tarkoitukseen varattuja rahastoja.

Erilaiset maaryhmät voisivat myös lisätä yhteistyötä seuraavissa esimerkeissä esitetyillä tavoilla.

Mitä tämä tarkoittaisi käytännössä?

- Tutkinto tunnustetaan automaattisesti joissakin jäsenvaltioissa, mutta ei kaikissa.
- Henkilö voi osoittaa henkilöllisyytensä helposti joissakin maissa yhteisen sosiaaliturvatunnuksen avulla; kyseisten maiden viranomaiset voivat tarkastaa helposti, onko tällä henkilöllä sairausvakuutus, ja henkilö voi saada korvauksia ja etuuksia sujuvammin.
- Ryhmä maita sopii lääkkeiden ja rokotteiden yhteisestä hinnoittelusta. Näin parannetaan terveydenhuollon kattavuutta ja saatavuutta.
- Ryhmä maita sopii terveydenhuollon työvoimaa koskevasta yhteisestä suunnittelusta, esimerkiksi yhdessä koulutettavien lääkäreiden ja sairaanhoitajien määrästä.

- Joissakin jäsenvaltioissa kansalaiset voivat saada suurempaa työttömyyskorvausta kuin nykyään; toisissa maissa työttömyyskorvauksen kesto voi lyhentyä.
- Osallistuvat jäsenvaltiot voivat perustaa yhteisiä ohjelmia pakolaisten kotouttamista varten.
- Työpaikkansa voi edelleen menettää, mutta maissa, jotka valitsevat sosiaalisen ulottuvuuden syventämisen, työntekijöiden mahdollisuudet löytää uusi työ nopeammin paranevat ja heitä tuetaan siirtymävaiheen aikana yhteisten uudelleen koulutukseen ja osaamisen kehittämiseen tähtäävien ohjelmien avulla.

Puolesta ja vastaan:

- *Pidemmälle menemistä haluavat maat voivat tehdä niin. Samanmieliset maat voisivat toteuttaa rohkeampia toimenpiteitä. Ei olisi tarvetta tyytyä 27 jäsenvaltion pienimpään yhteiseen nimittäjään*
- *Joidenkin jäsenvaltioiden kesken toteutettu yhteistyö voisi toimia lähtöalustana uusille innovatiivisille hankkeille, joilla puututaan globaaleihin haasteisiin, kuten ikääntymiseen, digitalisaatioon ja kaupungistumiseen. Jos ne menestyvät, kaikki 27 jäsenvaltiota voivat lopulta liittyä tiiviimpään yhteistyöhön.*
- *Unionin oikeuteen perustuvat kansalaisten oikeudet alkaisivat eriytyä sen mukaan, asuvatko he jäsenvaltiossa, joka on päättänyt osallistua yhteistyöhön, vai jäsenvaltiossa, joka on päättänyt toisin.*
- *Päätöksenteon sekä sääntöjen noudattamisen seurannan ja valvonnan monimutkaisuus lisääntyisi.*
- *Euroalueen kehitys kohti yhdentyneempiä työmarkkinoita, tehokkaimpia yhteiskuntajärjestelmiä ja vahvimpia koulutus- ja terveydenhuoltojärjestelmiä tehostuisi. Näin vastattaisiin joihinkin esiin tulleista haasteista.*
- *Toisaalta jo olemassa olevat erot muihin maihin voisivat kasvaa, ja muiden olisi vaikeampaa liittyä euroalueeseen myöhemmässä vaiheessa.*
- *Jotkut maat euroalueen ulkopuolella voisivat alkaa houkutella yrityksiä alentamalla tahallisesti vaatimustasoaan sosiaalisen lähentymisen kustannuksella.*
- *Erilainen sosiaalisen suojelun taso eri EU-maissa voisi haitata sisämarkkinoita ja aiheuttaa seurauksia kasvuille ja työllisyydelle.*

27 jäsenvaltion EU syventää sosiaalista ulottuvuutta yhdessä

Euroopassa on laajalle levinnyt näkemys – joka näkyy myös Rooman julistuksessa – että sosiaaliset arvot ovat keskeinen osa koko Euroopan yhdentymisprojektia ja että kaikilla EU:n kansalaisilla pitäisi olla yhtäläiset oikeudet ja mahdollisuudet. Toiset ovat sitä mieltä, että sisämarkkinat kuuluvat yhteen sosiaalisen suojelun tason kanssa samaan tapaan kuin ympäristö- ja kuluttajansuojanormien kanssa. Kolmas ryhmä korostaa, että Euroopan maiden suuret haasteet – turvallisuus, väestörakenteen muutokset, muuttoliike, tekninen kehitys, globalisaatio – ovat niin samankaltaisia, suuria ja globaaleja, että niihin on vastattava vähintään Euroopan laajuisesti, jotta niitä voidaan hallita ja näin vaikuttaa tulevaisuuteen.

Samaan aikaan monet katsovat, ettei koko 27 jäsenvaltion rintamalla eteneminen voi tarkoittaa pelkästään sitä, että jatketaan vanhaan malliin, mutta vain ”yritetään entistä kovemmin”. Unionin ja jäsenvaltioiden toimivallan nykyistä tasapainoa voi olla syytä arvioida uudelleen kaikkien neljän välineen eli lainsäädännön, yhteistyön, ohjauksen ja rahoituksen osalta. Sekä EU:n tason hallinnon että kansallisten hallitusten olisi ensi tilassa suunnattava huomio uusiin haasteisiin. Vasta sen jälkeen voimme puolustaa omaa sosiaalista markkinatalouttamme ja säilyttää ainutlaatuisen eurooppalaisen elämäntavan.

On ilman muuta selvää, että sosiaalialan toimien painopisteen on oltava nyt ja aina kansallisissa ja paikallisissa viranomaisissa ja niiden kumppaneissa. Kuten meneillään oleva keskustelu osoittaa, on kuitenkin monia aloja, joilla EU voi mahdollisesti kehittää uusia aloitteita jäsenvaltioiden toimien tueksi ja hyödyntää kaikkia käytössään olevia välineitä.

Lainsäädännössä ei ainoastaan asetettaisi vähimmäisvaatimuksia, vaan tietyillä aloilla voitaisiin yhdenmukaistaa kansalaisten oikeudet täysin kaikkialla EU:ssa.

Sosiaalisen kehityksen lähentämiseksi voitaisiin kehittää sitovia tärkeiden indikaattorien vertailumenetelmiä, joiden avulla tehostettaisiin työllisyyspolitiikkaa sekä koulutus-, terveydenhuolto- ja hyvinvointijärjestelmiä. Nuorisotakuun tarjoaman esimerkin pohjalta voitaisiin kehittää lapsitakuu, jota tuettaisiin EU:n varoilla.

EU:lle on esitetty kehotuksia asettaa käyttöön lisää varoja, joilla tuetaan osaamisen kehittämistä, työmarkkinoille integroitumiseen tähtääviä hankkeita, köyhyden torjuntaa ja sosiaalista innovointia. EU:n rahoituksen edellytyksenä voisi olla sitoutuminen tiettyjen vertailuarvojen tavoittamiseen tai tiettyjen uudistustoimenpiteiden toteuttamiseen, jotta voidaan edistää lähentymistä kohti parhaiden suoritustien tasoa. Myös sosiaalisia investointeja voitaisiin tukea aiempaa enemmän EU:n tason välineiden kautta.

Lisäksi jäsenvaltioiden lainvalvontaviranomaisia täydentämään voitaisiin perustaa EU:n virastoja, joilla olisi koordinoitavien tehtävien ja täytäntöönpanovaltuudet valtioiden rajat ylittävissä tilanteissa. Näitä voisivat olla esimerkiksi Euroopan työsuojelutarkastusvirasto ja Euroopan liikennevirasto.

Jäsenvaltiot voisivat sopia, että kaikki 27 jäsenvaltiota etenevät yhdessä vain tietyillä aloilla.

Mitä tämä tarkoittaisi käytännössä?

- EU:n 27 jäsenvaltiota sopivat yhteisistä säännöistä, joilla määritellään digitaali-alustojen työntekijöiden ammattiasema. Näin yritykset voivat käyttää Euroopan digitaalisten sisämarkkinoiden potentiaalin täysimääräisesti hyväkseen.
- Kaikki jäsenvaltiot tunnustavat toistensa tutkimukset vastavuoroisesti.
- Euroopan työmarkkinaosapuolet koordinoivat kaikkia eurooppalaisia kuorma-autonkuljettajia koskevia työehtosopimuksia ja jopa neuvottelevat ne, ja niitä sovelletaan yhdenmukaisesti sisämarkkinoilla.
- Kaikilla eurooppalaisilla on yksi sosiaaliturvatunnus, jolla hän voi osoittaa henkilöllisyytensä kaikissa maissa. Hakemukset, tarkistukset ja maksut suoritetaan verkossa saumattomasti maasta toiseen.

- Eläkeikä on kaikkialla Euroopassa sama elinajanodotteen mukaisesti. Joissakin maissa tämä merkitsee myöhempää eläkkeelle siirtymistä, mutta kaikille taataan eläke.
- Yrityksiä voivat tarkastaa sekä kansalliset että eurooppalaiset tarkastajat.
- Jäsenvaltioiden voi olla tarpeen mukauttaa tietotekniset järjestelmänsä EU:n tason järjestelmiin.
- Erasmus+ -ohjelmaa laajennetaan niin, että sen piirissä on ainakin 30 prosenttia opiskelijoista, koululaisista, ammattikouluharjoittelijoista, oppisopimusoppilaista ja opettajista.
- Kaikki maat kuuluvat yhtenäiseen korkeakoulutusalueeseen.
- EU:n vammaiskortti on voimassa kaikissa maissa.
- EU:n varoilla voidaan reagoida rajat ylittäviin terveysuhkiin (ebola, zikavirus).
- Kansanterveydellisiä toimia parannetaan soveltamalla vertailuarvoja esimerkiksi ruuan rasva- ja sokeripitoisuuteen.
- Kansalaiset voivat siirtää terveystietonsa sähköisesti saadessaan hoitoa toisessa jäsenvaltiossa ja käyttää sähköisiä lääkemääräyksiä lääkkeitä hankkiessaan.

Puolesta ja vastaan:

- *Kansalaisten sosiaaliset oikeudet olisivat tasa-arvoisemmat kaikissa jäsenvaltioissa, mikä voimistaisi heidän samaistumistaan Euroopan yhdentymisprojektiin ja sen tukemista.*
- *Ihmiset kokisivat olevansa kauempana päätöksenteosta.*
- *Ajoittain olisi edelleen vaikeaa olla 27 jäsenvaltion kesken samaa mieltä asioista. Tarvittaisiin poliittista tahtoa tehdä kompromisseja ilman, että aina joudutaan turvautumaan pienimpään yhteiseen nimittäjään.*
- *Sisämarkkinat toimisivat saumattomammin, Euroopan työmarkkinat yhdentyisivät edelleen ja sosiaalisen polkumyynnin riski vähenisi. Sisämarkkinoita tuettaisiin enemmän, mikäli eri etunäkökohtien välille löydettäisiin oikea tasapaino ja sisämarkkinoiden integriteetti säilytettäisiin.*
- *Yhteisillä 27 jäsenvaltion toimilla helpotettaisiin mahdollisten uusien jäsenten liittymistä euroalueeseen.*
- *Kaikki Euroopan taloudet sietäisivät häiriöitä paremmin, ja kaikki EU:n jäsenvaltiot vastaisivat haasteisiin yhdessä.*
- *EU pyrki panostamaan näkyvästi kansalaisten valmiuksien parantamiseen esimerkiksi lisäämällä koulutusohjelmia.*
- *EU voisi voittaa yhteiset haasteet yhdessä 27 jäsenvaltion voimin, ja Euroopan vahvuus ja kansainvälinen arvostus olisivat suurimmillaan.*

5. Keskustelu etenee

Euroopan sosiaalinen ulottuvuus muuttuu jatkuvasti henkilökohtaisten valintojen, talouden realiteettien, globaalien suuntausten ja poliittisten päätösten vaikutuksesta. Voimme päättää itse, haluammeko hyödyntää ja ohjata muutosta vai antaa muutoksen ohjata meitä.

Talouden ja tekniikan ”voittajien” ja ”häviäjien” välinen kuilu voi johtaa uudentyypiseen epätasa-arvoon, jossa jatkuva köyhyysriski yhdistyy syrjäytymisen uusiin muotoihin. Nykyaikaisessa, yhtenäisessä yhteiskunnassa kaikkien pitäisi voida osallistua täysimääräisesti, ja kaikilla olisi oltava

mahdollisuudet sosiaaliseen nousuun elämänsä eri vaiheissa. Kyse on sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta ja yhteenkuuluvuudesta.

Kyse on kuitenkin yhtä lailla myös taloudellisesta välttämättömyydestä. Toimiva, vakaa ja kukoistava yhteiskunta, joka investoi inhimilliseen pääomaansa ja luo ihmisille mahdollisuuksia etenemiseen koko elämän ajan, on välttämätön edellytys taloudellisen kasvun, työmarkkinoille osallistumisen ja elintason ylläpitämiselle ja sosiaalisten riskien torjumiselle.

Se on myös poliittinen vaatimus. Luottamuksen rakentaminen on kehityksen, nykyaikaistamisen ja muutosvalmiuden keskeinen edellytys.

Euroopalla on tarjottavanaan paljon kokemusta, mutta on selvää, ettei tämänkaltaisia malleja tai ratkaisuja voida yksinkertaisesti panna täytäntöön tai siirtää sellaisenaan yhdestä jäsenvaltiosta toiseen jäsenvaltioon, jonka sosioekonominen tilanne, kulttuurinen perinne ja koulutusjärjestelmä ovat erilaiset.

Jokainen maa Euroopassa tavoittelee lopulta samaa asiaa: oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa, joka perustuu yhtäläisiin oikeuksiin. Se, mikä on sukupuolemmme, syntymäpaikkamme, perhetaustamme tai varallisuutemme syntymähetkellä, ei saa määrittää mahdollisuuksiamme saada koulutusta tai palveluja ja menestyä elämässä.

EU:n 27 jäsenvaltiolla on moninaisuudessaan mahdollisuus vastata yhteisiin haasteisiin niin yhdessä kuin erikseen, sillä vastuu tulevaisuuteen valmistautumisesta on pitkälti niiden omissa käsissä. Tässä asiakirjassa esitetyt kolme etenemisvaihtoehtoa antavat näkökulmaa siihen, mitä voitaisiin saavuttaa Euroopan tasolla ja mitkä ovat rajoitukset sen mukaan, millaisella tavoitetasolla edetään ja missä määrin tietyt – tai kaikki – jäsenvaltiot ovat valmiita tekemään yhdessä työtä.

Siitä, pitäisikö EU:n roolia 27 jäsenvaltion tukemisessa muuttaa, keskustellaan enemmän tulevien kuukausien aikana. Komissio on sitoutunut syventämään ja laajentamaan kansalaisten, työmarkkinaosapuolten, muiden EU:n toimielinten sekä jäsenvaltioiden johtajien kanssa käytävää keskustelua. Tässä pohdinta-asiakirjassa pyritään avaamaan keskustelua, jolla pitäisi ensi sijassa vastata kahteen avoimeen kysymykseen: Mihin haasteisiin jäsenvaltioiden pitäisi puuttua yhdessä? Mitä lisäarvoa EU:n tason välineillä saadaan näihin toimiin?

Keskustelussa olisi myös otettava huomioon se, etteivät sosiaaliset näkökohdat rajoitu pelkästään ”klassisen” sosiaalipolitiikan aloille. Tulevissa pohdinta-asiakirjoissa globalisaation hallinnasta, talous- ja rahaliiton syventämisestä ja EU:n rahoituksen tulevaisuudesta käsitellään Euroopan tulevaa sosiaalista ulottuvuutta.

Ruotsin hallitus ja komissio valmistelevat parhaillaan Göteborgissa 17. marraskuuta 2017 järjestettävää sosiaalialan huippukokousta, jossa käsitellään oikeudenmukaisia työpaikkoja ja oikeudenmukaista kasvua. Komissio toivoo, että siihen asti tämä pohdinta-asiakirja edistää täysimittaista ja avointa keskustelua tavoitteista, joita eri yhteiskunnat toivovat saavuttavansa, ja siitä, miten EU voi auttaa niitä saavuttamaan nämä tavoitteet.